

**TURİST REHBERLERİNİN SAVAŞ ALANLARI TURİZMİ ANLATILARINI
ZENGİNLEŞTİRMEDE COĞRAFYA MERKEZLİ OKUMA:
TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI ÖRNEĞİ**

**Yüksek Lisans Tezi
Aslı Bendenay ÇAPA
Eskişehir 2022**

**TURİST REHBERLERİNİN SAVAŞ ALANLARI TURİZMİ ANLATILARINI
ZENGİNLEŞTİRMEDE COĞRAFYA MERKEZLİ OKUMA:
TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI ÖRNEĞİ**

Aşlı Bendenay ÇAPA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Aslı Bendenay ÇAPA'nın "Turist Rehberlerinin Savaş Alanları Turizmi Anlatılarını Zenginleştirmede Coğrafi Merkezli Okuma: Türk'ün Ateşle İmtihanı Örneği" başlıklı tezi 19 Temmuz 2022 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı nda, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ
Üye :Dr.Öğr.Üy. İnci Oya COŞKUN
Üye :Dr.Öğr.Üy. Sıla KARACAOĞLU

Prof. Dr. Saime ÖNCE
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TURİST REHBERLERİNİN SAVAŞ ALANLARI TURİZMİ ANLATILARINI ZENGİNLEŞTİRMEDE COĞRAFYA MERKEZLİ OKUMA: TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI ÖRNEĞİ

Aslı Bendenay ÇAPA

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2022

Danışman: Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ

Özel ilgi turizmi türlerinden biri olan savaş alanları turizmi, potansiyele sahip gelişmekte olan bir turizm çeşididir. Savaş alanlarının gezilmesinin yanı sıra Millî Mücadele döneminin anlatımı, gerçekleştirilen turlarda turistlerle en fazla etkileşimde bulunan turist rehberleri tarafından yapılmaktadır. Tarihi bilginin yanı sıra edebi kaynak ile anlatımların desteklenmesi, turist rehberlerinin anlatımlarının zenginleştirilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada edebi bir eser olan Halide Edib Adıvar'ın Türk'ün Ateşle İmtihanı kitabı, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan coğrafya merkezli okuma ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular nitel araştırma yöntemleri ve coğrafya merkezli okuma ışığında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, turist rehberlerinin turlarda kullanabilecekleri örnek bir anlatı ve rota oluşturularak anlatım zenginliğine bir katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Turist Rehberliği, Savaş Alanları Turizmi, Coğrafya, Millî Mücadele, Coğrafya Merkezli Okuma.

ABSTRACT

GEOGRAPHY CENTERED READING TO IMPROVE THE BATTLEFIELD TOURISM NARRATIONS OF TOUR GUIDES: A SAMPLE OF NOVEL 'TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI'

Aslı Bendenay ÇAPA

Department of Tourism Management

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, July 2022

Supervisor: Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ

Battlefield tourism, which is one of the special interest tourism types, is a developing type of tourism with a great potential in our country, besides the Historical Peninsula of Gallipoli. In addition to visiting the battlefields, the narration of the National Struggle period is made by the tourist guides who interact with the tourists the most in the tours. In addition to historical information, supporting narratives with literary sources is important in terms of enriching the narratives of tourist guides. In this study, Halide Edib Adıvar's novel Türk'ün Ateşle İmtihani, which is a literary work, was analyzed with geographical-centered reading, which is one of the qualitative research methods. The findings were evaluated according to the elements that constitute the science of geography, found in the literary source, and as a result, it was aimed to contribute to the richness of expression by creating an exemplary narrative that tourist guides can use in tours.

Keywords: Tour Guiding, Battlefield Tourism, Geography, National Struggle, Geography-Centered Reading.

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca tüm bilgi ve deneyimini, sabır ve hoşgörüsünü bir an bile esirgemeyen, elini hep üstümde hissettiğim, yolumu aydınlatan çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tüm üniversite eğitimimde beni destekleyen ve bu yolda ilerlememe yardımcı olan Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi hocalarıma teşekkür ediyorum.

Doğduğum andan itibaren beni hayatın her alanında destekleyen, yükümü hafifletmeye çalışan tüm aile üyelerime teşekkür ederim.

Hayatıma dahil olduğu andan beri, yüzündeki gülümseme ile hayatıma renk katan, tüm zorluklarda sen yaparsın diyerek beni cesaretlendiren, düştüğümde elimden tutan hayat paydaşım Yusuf DAŞKIN'a teşekkür ederim.

Manevi abim Bilim Uzmanı Hüseyin HARMANCI'ya verdiği tüm destekler için teşekkür ederim.

Bu çalışmada karşısına çıkan tüm zorluklara ve hayata rağmen yılmadan yola devam eden kendime teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmaz üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Aslı Bendenay ÇAPA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii-viii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
GÖRSELLER DİZİNİ	x
HARİTA DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
1.2. Araştırmanın Önemi	1
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1.4. Araştırmanın Sorusu	2
2. ALAN YAZIN	3
2.1. Savaş Alanları Turizmi	3
2.2. Turist Rehberliğinde Zenginleştirilmiş Anlatı	5
3. TARİHİ ARKA PLAN	8
3.1. Halide Edib Adıvar'ın Hayatı.....	15
4. YÖNTEM	17
5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	19
5.1. Romanda Geçen Konumlar	19
5.2.Fiziki Coğrafya.....	28
5.2.1. Topoğrafya	28
5.2.2.İklim	30
5.2.3. Flora	31
5.2.4. Fauna	31

5.3. Beşerî Coğrafya	33
5.3.1. Nüfus	33
5.3.1.1. Sınıf Farklılıkları	34
5.3.1.2. Kadınların Coğrafyası	36
5.3.1.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı	39
5.3.1.4. Beslenme	39
5.3.1.5. Hastalıklar	40
5.3.2. Ekonomik Coğrafya	40
5.3.3. Kültürel Coğrafi Görünüm	43
5.3.3.1. Mimari	44
5.3.3.2. Giyim- Kuşam	46
5.3.3.3. Gelenek ve Görenekler	47
6. SONUÇ ve ÖNERİLER	48
6.1. Öneriler	57
KAYNAKÇA	58
ÖZGEÇMİŞ	

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. Özel ilgi turizmi türlerinin sınıflandırılması	3
Tablo 2.2. Turist Rehberlerinin Rollerine Yönelik Yapılan Tanımlar.....	6
Tablo 3.1. Büyük Millet Meclisi kabine üyeleri ve görevleri	13
Tablo 5.1. Romanda adı geçen kırsal yerleşim alanları ve işlevleri	24
Tablo 5.2. Romanda adı geçen şehir yerleşim alanları ve işlevleri	27
Tablo 5.3. Romanda bahsedilen hayvan türleri ve isimleri/işlevleri/özellikleri	31

GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 5.1. Lefke'nin (Osmaneli) en eski resmi	21
Görsel 5.2. Alagöz Karargâh Müzesi	23
Görsel 5.3. Halide Edib Adıvar ve Kadın Kahramanlar Müzesi.....	24
Görsel 5.4. Halide Edib ve atlarından biri	32
Görsel 5.5. Büyük Taarruz'dan önce Türk havacılarını ziyaret eden Halide Edib Cephe Tayyare Bölüğü Komutanı Yüzbaşı Fazıl Bey ile, 1922	43
Görsel 5.6. Nümune Çiftliği.....	45

HARİTA DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Harita 6.1. İstanbul'dan Anadolu'ya Kaçış	51
Harita 6.2. Anadolu'da Bulunduğu Yerler	53
Harita 6.3. Eve Dönüş	56

ŒEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Œekil 4.1. Turist Rehberliği ve Coğrafya Merkezli Okuma Yönteminin EtkileŒimi 18

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ANZAC	: Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerler
Km.	: Kilometre
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNWTO	: United Nations World Tourism Organisation
Vb.	: ve benzeri

1. GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Konusu ve Amacı

Sanayi Devrimi ile bireylerin çalışma saatlerinin azalması “boş zaman” kavramını ortaya çıkarmıştır. Bireylerin boş zamanlarını değerlendirmek için tercih ettikleri turizm faaliyetleri günümüzde de popülerliğini korumaktadır. Zamanın şartlarına ayak uyduran turizmin, farklı turizm türlerini de doğurduğu görülmektedir. Bu turizm türlerinden biri de özel ilgi turizmidir.

Bu çalışma; turist rehberlerinin özel ilgi turizminin bir parçası olan savaş alanları turizmiyle alakalı anlatımlarının zenginleştirilmesine yönelik bir fikir sunmayı ve ulusal alan yazına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Edebi eserlerin coğrafya merkezli okuma yöntemi ile analiz edilip, turizm alanında bir kaynak olarak kullanılabilir duruma getirilmesi bu çalışmanın alt amacını oluşturmaktadır. Millî Mücadele döneminde Anadolu'nun durumunu ele alan pek çok eser bulunmaktadır. Bu eserler arasında Halide Edib Adıvar'ın hem aktif olarak cephe hattında yaptığı görevi hem de bölgedeki gözlemlerini anlattığı Türk'ün Ateşle İmtihanı adlı kitabı, bu süreçte yaşananlarla ilgili detaylı bilgi vermektedir. Bu bilgiler ışığında, kitaptan edinilen bulgular ile Millî Mücadele döneminin Anadolu'sundaki şartlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma ile Millî Mücadele dönemindeki yoksulluğun, sınıfsal farklılığın, halkın çektiği sıkıntıların; fiziki, beşerî ve kültürel coğrafya üzerinden değerlendirilmesi ve turist rehberlerinin anlatımlarına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

1.2.Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, turist rehberlerinin Millî Mücadele döneminin savaş alanları ile ilişkili anlatımlarının zenginleştirilmesinde Türk'ün Ateşle İmtihanı kitabındaki veriler kapsamında Anadolu'nun içerisinde bulunduğu durumu çok çeşitli yönlerden ortaya koymaktadır. Yazarın Anadolu'nun dört bir yanını gezmesi ve gezerken özellikle Yunanlıların yakıp yıktığı yerlere yönelik ayrıntılı raporlar hazırlaması da erişilen bilgileri zenginleştirmektedir. Eserin sunduğu bu bilgilerden hareketle turist rehberlerinin anlatımlarında kullanabilecekleri köyler, şehirler, savaş alanları, olayların yaşandığı coğrafyanın fiziki, beşerî ve kültürel unsurlar tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu çalışma turist rehberliği alan yazınında, Anadolu'nun büyük bir bölümünü kapsayan bilgiler içeren, tarihsel arka planı olan edebi bir esere yönelik coğrafya merkezli okuma

yönteminin uygulanması, yapılan değerlendirme ile turist rehberlerinin anlatımlarını zenginleştirilmesine katkı sunması bakımından, yapılacak yeni araştırmalar için önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Coğrafya merkezli okuma yöntemi ile elde edilen bulgular ışığında üç farklı rota oluşturulmuştur. Oluşturulan rotalar ve bu rotalar ile uyumluluk gösteren zenginleştirilmiş anlatı örneği, turist rehberleri tarafında turlarda kullanılabilir.

Savaş alanları turizminin ve savaş alanlarının az bilinmesi sebebiyle, bu alanlara tur düzenlemek isteyen turist rehberlerinin bölge hakkındaki bilgileri tarihi kaynaklar ile sınırlı kalabilir. Bu noktada çalışma, turist rehberlerinin anlatımlarının coğrafya merkezli okuma tekniği ile incelenmiş olan edebi bir kaynak vasıtasıyla zenginleştirilmesi bakımından alan yazına yaptığı katkı ile önem taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın bulguları, yazarın “Türk’ün Ateşle İmtihanı” kitabında anlattıkları ile sınırlıdır.

1.4. Araştırmanın Sorusu

Araştırma soruları, araştırma konusunun daha ayrıntılı incelenmesine olanak sağlamaktadırlar. Araştırmanın izleyeceği yolu ve kapsamını ortaya koymaya yarayan araştırma soruları, araştırma sürecinin unsurlarını ve sonuçlarını belirlemede önemlidir (Maxwell, 2012, s. 5). Araştırma sorusu, bir araştırmanın sürecini etkileyen kilit noktalardan biridir. Diğer yandan oluşturulmuş bir araştırma sorusu, araştırmada elde edilen bulgulardan daha önemli bile olabilir. Araştırmanın soruları, akademik alan yazına katkı sağlama anlamında, başka soruların geliştirilmesini sağlayabilir. İlgili alan yazına sağlayacağı ilgi çekici katkılarla, daha sonra yapılacak olarak çalışmalara da ışık tutabilir (Ağlrgöz, 2016, s. 519-520). Bu bağlamda araştırma sorusu şu şekildedir;

Halide Edib Adıvar’ın “Türk’ün Ateşle İmtihanı romanından yola çıkılarak Milli Mücadele Dönemi savaş alanlarında ilgi çekici olacak şekilde, turist rehberleri için nasıl bir zenginleştirilmiş anlatı geliştirilebilir?”

2. ALAN YAZIN

2.1. Savaş Alanları Turizmi

Kitle turizmine bir alternatif olan özel ilgi turizmi, yalnızca belli bir alanı kapsayan ve bireylerin özel ilgileri doğrultusunda gerçekleştirdikleri seyahat veya seyahatlerdir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) tanımına göre özel ilgi turizmi; “belirli bir temaya sahip olan turistik merkezleri ziyaret etmek ve kişisel ilgilerini geliştirmek amacıyla giden kişilerin, bireysel ya da grup halinde katıldıkları turizm türüdür”. UNWTO'nun “Tourism: 2020 Vision” isimli raporunda turistlerin 21. yüzyılda zevklerinde farklılıkların olacağı, bazılarının konfor isterken bazılarının da özel ilgileriyle alakalı turizm türlerine yönelecekleri ve keşfedilmemiş olan destinasyonları tercih edebileceklerine değinilmiştir. Tanrısevdi ve Çavuş (2003, s.10) özel ilgi turizmini şu şekilde tanımlamaktadır;

“...özel ilgi turizmi, ilgileri belirli alanlarda yoğunlaşan ve yalnızca bu ilgileri tatmin etmek isteyen bireylerin, ilgilerini belirli bir bölge ya da çekim merkezinde karşılamak amacıyla yaptıkları seyahatler ya da bu seyahatlerin biçimi olarak tanımlanabilir...”

Uluçeçen'in (2011), “Özel İlgi Turizminin Kapsamı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği” adlı yazmış olduğu uzmanlık tezinde özel ilgi turizminin türlerine yönelik yaptığı sınıflandırma Tablo 2.1’de görülmektedir.

Tablo 2.1. Özel ilgi turizmi türlerinin sınıflandırılması (Uluçeçen, 2011, s. 73)

Doğaya Dayalı Türler	Kültüre Dayalı Türler	Hobiye Dayalı Türler
<ul style="list-style-type: none"> • Çiftlik Turizmi • Sağlık Turizmi • Yayla Turizmi	<ul style="list-style-type: none"> • Şehir Turizmi • Kültürel Miras Turizmi • Etkinlik Turizmi • Dark Turizm • İpek Yolu Turizmi	<ul style="list-style-type: none"> • Spor Turizmi • Av Turizmi, • Botanik Turizmi • Kuş Gözlemciliği • Kumar Turizmi • Şarap Turizmi • Golf Turizmi

Tablo 1.1.’de görüldüğü üzere, savaş alanlarının içerisinde bulunduğu dark turizm, kültüre dayalı türlerden biridir. Doğaner’e (2006, s. 2) göre insanların mevcut kültürel düzeylerini arttırmak ve diğer kültürleri deneyimlemek amacıyla yaptıkları kültür

odaklı seyahatler kültür turizmi kavramına karşılık gelmektedir. Bu turizm türünün başlıca alt grupları arasında; tarih turizmi, inanç turizmi, etnik turizm ve kültürel miras turizminin bulunduğu görülmektedir. Tarih turizmini, özellikle tarih meraklısı insanların tarihi yerleri ve tarihi olayları görme arzusu oluşturmaktadır. Gezilen yerlerde askeri tarih ve savaş alanları, tarih turizminin en önemli parçaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alan yazında farklı terimler ile aynı kavramın anlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Dark turizm, hüznün turizmi, savaş alanları turizmi gibi pek çok farklı tanımları bulunmaktadır. Savaş alanları turizmi temelde insanların gezmek istedikleri mekânda, coğrafyada yaşanmış olan olayları âdeta tekrar yaşamak, bu olaylardan ders çıkarmak, millî şuuru geliştirmek, gelecek nesillere aktarmak ve atalarının yaşamış oldukları zorlukları görmek gibi sebeplerle gerçekleştirdikleri turizm türüdür. Bir milletin tarihini oluşturan manevi öneme sahip tarihi mekân ve kalıntıları görme isteği ile ortaya çıkmış turizm türüne savaş alanları turizmi denmektedir (Doğaner, 2006, s.3). Dünyanın her yerinden karşımıza çıkan savaş alanları; kaleler, burçlar, siperler, esir kampları, tabyalar, askeri müzeler, karargâhlar vb. şeklindedir

Tarihte birbirleriyle ölümlerine karşı karşıya gelmiş iki milletin evlatları, günümüzde savaş alanları turizmi vasıtasıyla aynı yerlerde bulunarak atalarını anmaktadırlar. Söz konusu duruma verilebilecek en bilinen örnek ülkemizde bulunan Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı'dır. Her yıl gerçekleşen törenlerde başta Avustralya ve Yeni Zelanda'dan olmak üzere dünyanın dört bir yanından ziyaretçiler gelmektedir. Iwo Jima, Gettysburg Millî Parkı, Pearl Harbor, Waterloo savaş alanları turizmüne verilebilecek diğer örneklerdendir (Atay ve Yeşildağ, 2010, s. 67).

Uluslararası alan yazında bilim insanları bu turizm türünü farklı isimler ile anlatmışlardır. Bunlar; dark tourism (hüznün turizmi) (Foley ve Lennon, 1996; Sharpley ve Stone, 2009; Walter, 2009; Stone, 2012; Yankovska ve Hannam, 2014), battlefield tourism (Panakera, 2007; Ryan, 2007; Hall ve Basarin, 2009), thanatourism (ölüm turizmi) (Seaton, 1996; Seaton, 1999; Hartmann, 2014; Light, 2017) şeklindedir.

Ulusal alan yazın incelendiğinde turizmde Çanakkale Savaşı ile alakalı olan bazı çalışmalar (Doğaner, 2006; Kaya, 2006; Aliagaoglu, 2008; Yeşildağ, 2010; Yeşildağ ve Atay, 2011; Özçelik, 2012; Ilgar, 2015; Tolga ve Atay, 2016; Çakar, 2017; Yeşildağ, 2020; Özkök ve Yeşildağ, 2021) ve ülkemizde bulunan diğer savaş alanları ile ilgili bazı çalışmalar (Alaeddinoğlu ve Aliagaoglu, 2007; Güngör, 2010; Kılıç ve Akyurt, 2011; Uzun, 2014; Okuyucu ve Erol, 2018; Eren-Gün, 2019; Sarı ve Atanlar, 2019; Mazman

2020) şeklindedir. Bununla beraber, turist rehberlerinin anlatımlarının zenginleştirilmesine katkı sağlayacak çalışmaların daha az sayıda olduğu söylenebilir (Yılmaz, 2018; Harmancı, 2022).

Coğrafya olarak tüm Türkiye’de yaşanan Millî Mücadele sadece Çanakkale ile sınırlı değildir. Fakat ulusal ve uluslararası turizm alan yazınında diğer savaş alanları ile alakalı çalışmaların Çanakkale Savaşı ile alakalı olan çalışmalara göre daha sınırlı olduğu görülmektedir.

2.2. Turist Rehberliğinde Zenginleştirilmiş Anlatı

Turist rehberleri, turistler ile en fazla etkileşimde bulunan kişilerdir. Dünya Turist Rehberliği Birliği Federasyonu’nun (World Federation of Tourist Guide Association-WTFGA) ([http-1](#)) yapmış olduğu turist rehberliği tanımına göre;

“turistlere onların kendi seçtikleri dillerde kılavuzluk eden ve bir bölgedeki doğal ve kültürel miras alanlarını eğlendirici bir yorumla onlara anlatan yetkinliği ilgili resmi makamlarca tanınan kişidir”

Bu bağlamda turist rehberleri, turlarda misafirlerin destinasyonla alakalı beledikleri tüm unsurları ilgi çekici bir şekilde anlatmakla da yükümlüdür. Bu durum turistlerin ülke ve destinasyonla alakalı fikir, düşünce ve bilgilerini; bilgi, deneyim ve memnuniyeti kalitesini etkileyebilir (Yetgin, 2017, s. 27).

Türkiye’de turist rehberliği 22 Haziran 2012 tarihli, 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu’nda şu şekilde tanımlanmaktadır ([http-2](#));

“Seyahat acentalığı faaliyeti niteliğinde olmamak kaydıyla kişi veya grup hâlindeki yerli veya yabancı turistlerin gezi öncesinde seçmiş oldukları dil kullanılarak ülkenin kültür, turizm, tarih, çevre, doğa, sosyal veya benzeri değerleri ile varlıklarının kültür ve turizm politikaları doğrultusunda tanıtılarak gezdirilmesini veya seyahat acentaları tarafından düzenlenen turların gezi programının seyahat acentasının yazılı belgelerinde tanımladığı ve tüketiciye satıldığı şekilde yürütülüp acenta adına yönetilmesini, ifade eder”

Turistler ile tüm tur faaliyeti süresince birebir iletişimde olan, destinasyonlarda bulunan unsurlar hakkında bilgi vermekle yükümlü, turistlerin tüm sorunları ile ilgilenen kişiler turist rehberleridir. Bu bağlamda birden fazla rolü bünyesinde barındıran turist rehberlerinin üstlenmek zorunda oldukları bazı roller bulunmaktadır. Turist rehberlerinden üstlenilmesi beklenen roller Tablo 2.2.’de verilmiştir;

Tablo 2.2. *Turist Rehberlerinin Rollerine Yönelik Yapılan Tanımlar (Zhang ve Chow, 2004, s. 83; aktaran Köroğlu, 2013, s. 100)*

Tanım	Araştırmacı	Yıl
Aktör	Holloway	1981
Elçi	Holloway	1981
Denge Unsuru	Schmidt	1979
	Pearce	1982
	Fine ve Speer	1985
	Holloway	1981
Bakıcı/Gözetmen	Fine ve Speer	1985
Katalizör	Holloway	1981
Kültür Sımsarı	Holloway	1981
	Katz	1985
Bilgi Aktarıcı	Holloway	1981
	Hughes	1991
Aracı	Schmidt	1979
	Ryan ve Dewar	1995
Yorumcu / Çevirmen	Almagador	1985
	Holloway	1981
	Katz	1985
	Ryan ve Dewar	1995
Lider	Cohen	1985
	Geva ve Goldman	1991
Arabulucu	Schmidt	1979
	Holloway	1981
	Cohen	1985
	Katz	1985
Organizatör	Van de Berghe	1980
	Hughes	1991
	Pearce	1982
	Schuchat	1983
Satış Elemanı	Fine ve Speer	1985
	Gronroos	1978
	Schmidt	1979

Tablo 2.2. (Devamı) *Turist Rehberlerinin Rollerine Yönelik Yapılan Tanımlar (Zhang ve Chow, 2004, s. 83; aktaran Köroğlu, 2013, s. 100)*

Öğretmen	Holloway	1981
	Pearce	1982
	Fine ve Speer	1985
	Manchini	2001

Tablo 2.1.'de görülen rollerden biri olan bilgi aktarıcı rolünü üstlenen turist rehberi, destinasyonla alakalı bilgiye ulaşmak için çeşitli kaynaklardan beslenmekte ve bu sayede çok çeşitli bilgiye sahip olmaktadır. Bu bağlamda bir yazarın, yaşadığı belirli bir döneme ait olan, yazarın hayatı, yaşadığı ülke/şehir/bölge hakkında bilgiler içeren edebi kaynaklar, turist rehberleri için zengin bir bilgi kaynağı olarak kullanılabilir (Çimen, 2013, s. 85). Edebi eserlerde bir bölgenin tarihi, kültürü, örfleri, adetleri, gelenek ve görenekleri, gerçekleşmiş olan savaşlar, göç, kıtlık, coğrafya özellikler gibi pek çok konuda bilgiler yer almaktadır. Turist rehberlerinin anlatımlarında değindikleri konular ile edebi eserlerin sunduğu bu bilgiler benzerlik göstermektedir.

Turist rehberliğinin anlatımlarının zenginleştirilmesi üzerine kullanılan bir diğer yöntem hikâyeleştirilmiş anlatımdır (Çınar ve Toksöz, 2020, s. 5). Ulusal ve uluslararası alan yazına baktığımızda turist rehberlerinin anlatımlarının zenginleştirilmesinden ziyade hikâye anlatımını kullanmasıyla alakalı çalışmalar bulunmaktadır (Yılmaz, 2018). Ulusal (Çınar ve Toksöz, 2020; Kaya ve Ünlüören, 2021) ve uluslararası (Bryon 2012; Choi, 2016; Howison, Higgins-Desbiolles ve Sun, 2017) alan yazında turist rehberlerinin anlatımlarında hikâye anlatımını kullandığı görülmektedir. Fakat ulusal alan yazında karşımıza çıkan kaynaklar içerisinde turist rehberlerinin anlatımları ve bunların nasıl zenginleştirilebileceği yönünde öneri niteliğinde ele alınan çalışmalar olmasına karşın zenginleştirilme üzerine yapılmış olan çalışmalar sınırlıdır (Yılmaz, 2018; Harmanacı, 2022).

Edebi eserlerden elde edilen bulgular ışığında oluşturulan zenginleştirilmiş anlatı örnekleri, turist rehberlerinin destinasyonun coğrafya, beşerî ve kültürel görünümüyle alakalı kapsamlı bilgiler sunmasına katkıda bulunabilir. Turist rehberlerinin anlatımlarının zenginleştirilmesiyle birlikte turistlerin katılmış oldukları turlardan daha memnun şekilde ayrılmaları sağlanabilir.

3. TARİHİ ARKA PLAN

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk kıvılcımı, 28 Haziran 1914 günü bir Sırlı bir milliyetçi tarafından Avusturya Veliiahtı Arşidük Ferdinand ve eşinin öldürülmesiyle atıldı. Ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ait olan Tuna filosu, 28 Temmuz 1914 günü Belgrad'ı bombaladı. Sonrasında Almanya; Belçika, Rusya ve Fransa'ya savaş ilan etti. İngiltere'nin 4 Ağustos 1914 günü Almanya'nın karşı safında savaşa girmesinin ardından resmi olarak I. Dünya Savaşı başladı. Savaşa sonradan Japonya, Osmanlı Devleti, İtalya, Bulgaristan, Romanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan katıldı. Osmanlı Devleti'nin Almanya ile 2 Ağustos 1914 tarihinde imzaladığı anlaşmanın hemen sonrasında, 10 Ağustos 1914'te Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasına yol açan bir olay meydana geldi. Bu olayda Alman gemisi olan Goeben ve Breslau, Çanakkale Boğazı'na girip Osmanlı Devleti'ne sığındı. Gemiler Türk hükümetince satın alındı ve isimleri Yavuz ve Midilli olarak değiştirildi. Bu gemiler Alman Amirali Souchon kumandası 27 Ekim'de Karadeniz'e açılıp Rus gemilerini batırdı, Sivastopol ve Novorosisk limanlarını topa tuttu. Söz konusu olaylar, 2 Kasım 1914 günü Rusya ile Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya gelmesine ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesine sebep oldu. Türkler, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile savaşa I. Dünya Savaşı'na girdi (<http-3>).

Osmanlı Devleti'nin sonunu belirleyen unsur, Osmanlı Devleti ve İngiltere Hükümeti arasında 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'ydi. Mütarekede yirmi beş madde bulunuyordu. Bu mütarekenin imzalanması ile Osmanlı Devleti topraklarının her yönden işgal edilebilir oluşunun önü açılmış, Osmanlı Devleti'nin boğazlar üzerinde olan hakimiyetini ortadan kalkmıştı. Mütareke maddelerine göre Osmanlı ordusu donanma gemileri dahil terhis edilerek, gemiler limanlarda demirli biçimde tutulacak, İtilaf Devletleri güvenliği tehdit eden herhangi bir durumda bölgeye asker çıkartabilecek ve işgal edebilecek, tüm demiryollarının idaresi ve haberleşme ile alakalı olanlar dışında telsiz, telgraf gibi tüm unsurların denetimi de İtilaf Devletleri'ne bırakılacak, Anadolu'da bulunan altı şehrin birinde (Erzurum, Bitlis, Van, Elazığ, Diyarbakır ve Sivas) kargaşa çıkarsa buraları İtilaf Devletleri derhal işgal edebilecekti. Osmanlı Devleti'ni tamamen saf dışı bırakacak bu maddeler ve imzalanan mütareke metni, özellikle İtilaf Devletleri'nin 7. ve 24. Maddeleri gerekçe göstererek kargaşa yaşanan yerlerde işgaller gerçekleştirmesine fırsat sağlıyordu. Buradan da anlaşılacağı

üzere bu mütareke tamamen İtilaf Devletlerinin yararına olacak şekilde düzenlenmiş ve uygulamaya sokulmuştu (Karaduman, 2006, s. 210-211; Kırmıt, 2021, s. 147).

Savaş sonunda düzenlenen Paris Barış Konferansı I. Dünya Savaşı'nın taraflarını oluşturan 32 ülkenin yenilen İttifak Devletleri ile yapılan ve barış esaslarının belirlendiği görüşmelerdir. Görüşmeler 18 Ocak 1919 tarihinde başlamıştır. Burada İtalya, Japonya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'nın talepleri birincil olarak dikkate alınmıştır. Çünkü yukarıda bahsedilen ülkelerin başbakanları ve dış işleri bakanlarının da aralarında bulunduğu "Onlar Konseyi" karar verme gücünü elinde tutuyordu. Bu kurul Paris Barış Konferansı'nın en yetkili kuruluydu (Demirhan, 2019, s. 201-202).

Yunanistan hükümeti I. Dünya Savaşı'na katılmayı ve bunun karşılığında Batı Anadolu'da bir bölgenin kendilerine verilmesini istiyordu. Savaş bitiminde ise talep ettikleri bölgeler Yunan Hükümeti'ne az gelmişti ve Yunanistan başbakanı Venizelos, Marmara kıyısından başlayarak Akdeniz bölgesine inen bir hattın batı kısmında kalan tüm Anadolu topraklarını Yunanistan topraklarına katmak istiyordu. 15 Mayıs 1919 günü İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildi. 21 Mayıs tarihine kadar güney yönünde Torbalı'ya, doğu yönünde Kemalpaşa'ya, kuzey yönünde Menemen'e kadar her yer işgal altına alınmıştı. 26 Mayıs tarihinde Manisa, 27 Mayıs tarihinde Aydın, 29 Mayıs tarihinde Turgutlu ve Ayvalık, 1 Haziran tarihinde Ödemiş ele geçirildi. Ülkenin dört bir yanının sarılması ile Türk-Yunan savaşı resmen başladı (Karaduman, 2006, s. 218-219).

Mondros Mütarekesi'nin sonuçlarından biri olarak Osmanlı Devleti ordusu dağıtılmış, mühimmat toplatılmış ve gemiler limana demirlenmişti. Düzenli bir ordunun olmaması sebebiyle Anadolu'da işgallere ve işgal kuvvetlerine karşı oluşturulmuş olan birlikler ile yurdun müdafaası yapılıyordu (Kalyoncuoğlu, 2011, s. 61). Bu milli oluşumun adı Kuvayimillie'dir.¹

Tüm yurttaki olduğu gibi işgallere karşı Karadeniz bölgesinde de isyanlar çıkmaktaydı. İstanbul'dan verilen emir ile 9. Kolordu Müfettişi olarak 16 Mayıs 1919'da Samsun'a gitmek üzere yola çıkan Mustafa Kemal Atatürk, o tarihi gün olan 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ulaşmıştır. Aslında buraya gönderilmesinin nedeni, bölgede bulunan Rum ve Ermeni çetelerinin karışıklığa sebebiyet vermesi ile Teğmen Hamdi ve beraberindeki bölükte bulunan askerlerin dağa çıkararak, Kuvayimillie güçleri ile birleşmesi ve meydana

---

¹ Türk Dil Kurumu'na göre kullanılmıştır.

gelen bu olayların buradaki İngiliz kuvvetlerini rahatsız etmesi üzerinedir. Fakat Mustafa Kemal Atatürk'ün aklında bambaşka bir plan vardır.

Millî Mücadele hareketini böylelikle başlatan Mustafa Kemal, Havza Genelgesi'ni yayınlamasıyla işgallere karşı ilk millî tepkiyi ortaya koymuş oldu. 28 Mayıs 1919'da yayımlanan genelge kısaca şu şekildedir;

“Bu genelge ile millî teşkilatların kurulması lüzumu, işgallere tepki olarak mitingler yapılmasını, İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletlerine telgraflar çekilmesini, İtilaf Devletlerinin işgal gerekçesi olarak kullandığı Hristiyan halkın güvenliğinin sağlanmasını, millî bilincin uyandırılması gereğini tüm askerî ve mülkî amirlere duyurmuştur.” (Mutlu, 2019, s. 723).

Havza'dan sonra Amasya'ya geçen Mustafa Kemal, burada büyük bir coşku ile karşılanmış ve halka bir sesleniş gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirdiği bu sesleniş halk karşısında açık olarak yaptığı ilk konuşmadır. Bu seslenişte halka, milletin bağımsız olması ve bunun kazanılması için gerçekleştirilmesi gerekenlerden bahsetmiştir. 22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa ve Refet Bey tarafından imzalanmıştır. İmzalanan genelgede bulunan maddeler şu şekildedir:

- 1- Vatan toprakları, milletin istiklali tehlikedir.
- 2- İstanbul hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu durum ise milletimizi yok olmuş gibi göstermektedir.
- 3- Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
- 4- Milletin haklı sesini ve haklarını dünyaya duyurmak için her türlü tesir ve baskıdan uzak bir millî heyetin varlığı mecburidir.
- 5- Anadolu'nun her bakımdan en güvenilir yeri olan Sivas'ta, millî bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.
- 6- Bunun için bütün vilayetlerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olduğu kadar çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir.
- 7- Her ihtimale karşı, bu meselenin millî bir sır halinde tutulması ve temsilcilerin lüzum görülen yerlerde, seyahatlerini kendilerini tanıtmadan yapmaları gerekmektedir.
- 8- Doğu vilayetleri adına, 10 Temmuz'da, Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Bu tarihe kadar diğer vilayetlerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirse, Erzurum Kongresi'nin

üyeleri, Sivas Kongresi'ne katılmak üzere hareket edeceklerdir (Karaduman, 2006, s. 304).

Erzurum ve Sivas'ta yapılacak olan kongrelerin planları Amasya Genelgesi'nde açık bir biçimde belirtilmişti. Mustafa Kemal, Amasya'dan sonra gerçekleşecek kongre için Erzurum'a yola çıkmıştır. Yaklaşık bir hafta süren yolculuğun ardından Erzurum'a varan Mustafa Kemal, halk tarafından büyük bir coşku ile karşılanmıştır. Kongrenin toplanması için Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin büyük uğraşları sonucunda 23 Temmuz 1919 günü, bir okul salonunda toplanmıştır. Delegeler tarafından başkanlığa getirilen Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen kongre 14 gün sürdü .7 Ağustos 1919 günü kongrede alınan kararlar ile alakalı yayınlanan bildiri şu şekildeydi:

1. Ülkedeki tüm toprak parçaları birdir; ayrılamaz.
2. Yabancı kuvvetlerin ülkeyi işgali ve içişlerine müdahil olmaları kabul edilemez. Osmanlı Hükümeti'nin saf dışı kalıp çökmesi halinde, yurt tümüyle savunulacak ve işgallere karşı beraber direnecektir.
3. İstanbul'da bulunan hükümetin, işgallere karşı direnme ve ülkeyi savunma açısından imkânları yetmediği durumda, geçici bir hükümet kurulacaktır.
4. Egemenlik esas ilkedir.
5. Ülkede azınlık olarak yaşayan Hristiyanlara, egemenliği tehlikeye atacak imtiyazlar verilmemelidir.
6. Yabancı Devletlerin ülkede varlığı kabul edilemez.
7. Derhal bir Millet Meclisini toplayarak, hükümet ile alakalı tüm işlerin bu meclis denetimiyle yürütülmesi için çalışılacaktır.
8. Mebusan Meclisi vakit kaybetmeden toplanacak, ulus hakkında alınacak olan tüm kararlar meclis denetiminde olacaktır (Akın, 2018, s. 94-95).

Yurdun tümünden millî kuruluşları bir araya getirerek etkiyi tüm Anadolu'ya yaymak isteyen Mustafa Kemal, bütün illerden temsilcilerin katılacağı bir kongre yapılması noktasında ısrarlarını Amasya Genelgesi'nden beri sürdürüyordu. Öte yandan Sivas valisi Reşid Paşa'nın, Fransız Binbaşı Müfettişi Mösyö Brunot ile yapmış olduğu görüşmede Mösyö Brunot'un, İstanbul'dan gelen Fransız subaylarından Mustafa Kemal Paşa ve kongre heyetinin Sivas iline gelerek burada toplantı yapmak istediklerini duyduğunu, eğer kongre gerçekleşirse beş on gün içerisinde Sivas'ın işgal edilme kararının verildiğini aktardığını Mustafa Kemal Paşa'ya yazmış olduğu telgraf ile bildirdi.

Duymuş olduğu endişeyi ise telgrafta şu şekilde belirtti;

“(…) İşte bunun için zâtı Devletlerinden ve orada bulunan diğer sayın arkadaşlardan pek çok rica ederim ki, ikinci bir kongrenin toplanmasına mutlak bir ihtiyaç yoksa vazgeçilsin. Varsa, dört yandan işgali pek kolay olan Sivas’ın toplantı merkezi olmaktan vazgeçilerek, işgal ihtimali pek uzak olan Erzurum’da veyahut uygun görülürse, Erzincan’da toplanması çarelerinin araştırılması, memleketin selameti adına istirham ederim. (...)” (Atatürk, 2017, s. 73).

Mustafa Kemal, 2 Eylül 1919’da tüm zorluklara rağmen Sivas’a ulaştı. 4 Eylül 1919 günü gerçekleşen toplantıya ülkenin dört bir yanından temsilciler gelmişti. Mustafa Kemal Paşa tekrar başkan seçildi. Beş günlük kongrenin sonunda Erzurum Kongresi’nde alınan kararlara başka kararlar da eklenerek, ülkenin bütününe kapsayan şekilde kararlar alındı. Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı değiştirilerek tüm ülkeyi kapsayacak şekilde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti oldu. Bunun yanı sıra Erzurum’da seçilen temsil kuruluna altı kişi daha eklenmiştir (Karaduman, 2006, s. 318). Kısa bir süre sonra imzalanan Amasya Protokolüyle, 22 Ekim 1919 tarihinde, İstanbul hükümeti ve Heyet-i Temsiliye arasında tarihinde imzalanmıştır. İmzalanan protokol sonucunda Heyet-i Temsiliye’yi İstanbul Hükümeti artık resmen kabul etmiştir.

İstanbul’un 16 Mart 1920’de İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesinin ardından, Meclis-i Mebusan çalışamaz hale gelmiştir. Bunun üzerine ülkenin devamlılığı için hemen harekete geçen Mustafa Kemal Paşa, millî bir meclisin Ankara’da açılacağı duyurusunu yapmıştır (Erdem, 2021, s. 1057). İlk toplantısı 23 Nisan 1920 Cuma günü katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Adıvar, 2014, s. 87). Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) de açılmasıyla Millî Mücadelesi tam anlamıyla hız kazanmaya başlamıştır. Yeni kurulan kabinenin isimleri ve görevleri Tablo 3.1.’de belirtilmiştir.

Tablo 3.1. *Büyük Millet Meclisi Kabine Üyeleri ve Görevleri (Adıvar, 2014, s. 89)*

ÜYE	GÖREVİ
Bekir Sami Bey	Hariciye Vekili
Fevzi Paşa	Milli Müdafaa Vekili
Dr. Rıza Nur	Maarif Vekili
Hakkı Behiç Bey	Maliye Vekili
Celaleddin Arif Bey	Adliye Vekili
Yusuf Kemal Bey	Ziraat Vekili
İsmail Fazıl Paşa	Nafia Vekili
Miralay İsmet Bey	Erkan-ı Harbiye Reisi
Cami Bey	Dahiliye Vekili
Dr. Adnan	Sıhhiye Vekili
Mustafa Fehmi Efendi	Şeriye Vekili

TBMM'nin açılmasıyla birlikte Anadolu'daki asayişini sağlayıp Ankara Hükümeti'nin varlığını kanıtlamak önem arz ediyordu. Bunun da yolu düzenli ordunun bir an evvel kurulmasından geçmekteydi.

Gediz Muharebeleri 24 Ekim 1920'de Türk ordusunun açmış olduğu ateş ile başladı. Fakat harekât istenildiği şekilde gitmiyordu. Bunun üzerine Ali Fuat Paşa geri çekilmek üzere emir verdi. Aynı şekilde 13. Yunan Fırkası da Türk kuvvetlerin gerçekleştirdiği taarruzun ertesi gün de devam edeceğini düşündü. Fakat buna dayanamayacaklarını düşünerek, Gediz'den çekildiler. 25 Ekim sabahı geri çekilmeye hazırlanan Türk ordusu küçük bir çocuktan Yunanlıların Gediz'i boşalttığı haberini aldılar. Böylelikle Türkler savaşı kazanmış oldu (Burgaç, 2018, s. 54). Bu noktada savaşın kazanılıp kazanılmadığı muğlak olsa da Gediz Muharebeleri, Türkiye'nin düzenli orduya geçiş sürecinin başlaması açısından mihenk taşı görevi görmektedir (Özçelik, 1991; s. 589)

Gediz Muharebesi'nden sonra Türk ordusunun düzenli orduya geçmesi ihtiyacı ciddi biçimde hissedilmeye başlanmıştı. TBMM bir yandan iç isyanlarla uğraşırken bir yandan

da ordu kurulmaya çalışılıyordu. Tüm milis kuvvetlerinin bir araya toplanması ile 18 Haziran 1920 günü Garp Cephesi'nin kurulumu tamamlandı (Çay, 2009, s. 5).

TBMM ülkede meydana gelen iç isyanlarla uğraşırken bunu fırsat gören Yunan kuvvetleri 6 Ocak 1921'de İznik'ten başlayarak Gediz üzerinden Uşak'a kadar oluşan hattın kuzey ucundan Eskişehir'e doğru hareketine başlamıştı. 11 Ocak 1921'de düzenli ordunun ilk savunma savaşı olan Birinci İnönü Muharebesi kazanılmış (Atatürk, 2017, s. 403), bu zafer sonucunda, 21 Şubat- 12 Mart 1921'de gerçekleşen Londra Konferansı'na TBMM hükümeti de çağırılmıştır. 1 Mart 1921'de Afganistan Dostluk Antlaşması ve 16 Mart 1921'de ise Ruslarla Moskova anlaşması imzalanmıştır (Tavukçu, 2019, s. 166).

Yunanlı Kuvvetleri ile İkinci İnönü Savaşı 23 Mart-1 Nisan 1921'de gerçekleşmiştir. Yunan Kuvvetlerinin savaşın ilk dört gününde oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Dumlupınar 24 Mart günü, Afyon 27 Mart günü işgal edilir. Eskişehir'e doğru yönelen kuvvetler Türk ordusu ile İnönü mevkiinde 27 Mart sabahı çarpışmaya başlar (Türker, 1997, s. 125). Gerçekleştirilen bu savaş düzenli Türk ordusunun zaferi ile sonuçlanır. Cephe Komutanı olan İsmet Paşa, 1 Nisan 1921 günü Mustafa Kemal Paşa'ya savaşın kazanıldığı haberini bir telgraf ile bildirmiştir. İkinci İnönü savaşının en önemli sonucu; Ankara'da kurulmuş olan yeni Türk Devletinin yurdun kaderini belirlemede ve yönetmede tek kuvvet olması herkes tarafından kabul edilmesidir (Irmak, 1990, s. 380).

İkinci İnönü Savaşı'nın ardından 10-20 Temmuz 1921 tarihlerinde gerçekleşen Kütahya-Eskişehir Muharebeleri kaybedilmiştir (Kırmıt, 2021, s. 148). Ardından "Büyük Kanseli" adıyla da bilinen Sakarya Meydan Muharebesi, 23 Ağustos 1921 günü başlamıştır (Karakoyunlu, 1995, s. 89). Kurtuluş Savaşı'nda Yunan Kuvvetleri ile düzenli Türk ordusu arasında gerçekleşmiş en önemli savaşlardan biridir. 13 Eylül 1921'de son bulan bu savaş tam yirmi bir gün ve gece sürmüştür. 100 kilometrelik çok geniş bir alana yayılan bu savaş Polatlı yakınlarında ve Haymana'nın güney ve güney batısında kalan bir bölgede gerçekleşmiştir. Savaşın geçtiği bu bölgede günümüzde özellikle karşımıza çıkan noktalar şu şekildedir; Alagöz Karargâh Müzesi, Mali Köy Tren İstasyonu Müzesi, Polatlı Sakarya Şehitliği, Sakarya Zafer Anıtı, Duatepe, Zafertepe şeklindedir (Güngör, 2010, s. 42). Bazı kayıtlara göre Sakarya Meydan Muharebesi'nde 5713 şehit 20.000'den fazla yaralının kanlarıyla bu topraklar sulanmıştır. Türk ordusunun başarısıyla sonuçlanan bu savaş sonunda diğer Devletlerin TBMM Hükümetine bakışı değişmiş, Yunanistan İngiltere'den aldığı desteği kaybetmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta bu mücadeleyle alakalı;

“... Siz orada yalnız düşmanı değil, milletim makûs talihini de yendiniz. İstilâ altındaki talihsiz topraklarımızla birlikte bütün vatan, bugün en ücra köşelerine kadar zaferinizi kutluyor. Düşmanın istilâ hırsı, azminizin ve vatanseverliğinizin yalçın kayalarına başını çarparak paramparça oldu... (Atatürk, 2017, s. 427)”.

sözlerini söylemiştir. Bunun yanı sıra savaştan sonra imzalanan bazı anlaşmalar şu şekildedir (Kollu, 1992);

1. Kars antlaşması (13 Ekim 1921) (s. 483)
2. Ankara Anlaşması (20 Ekim 1921) (s. 487)
3. Esir Mübadele Anlaşması (23 Ekim 1921) (s. 489)
4. Türkiye-Ukrayna Dostluk Anlaşması (20 Ocak 1912) (s. 489)”.

Yunanlıların yurttan kovulduğu son savaş Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'dir. 26 Ağustos-18 Eylül 1922 tarihleri arasında Yunan kuvvetleri ve Türk ordusu arasında gerçekleşmiştir. Bu savaş Türk ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır. Savaş alanı bugün Yalova, Eskişehir, Afyonkarahisar, Aydın, Bilecik, Denizli, İzmir, Kütahya illerinin içerisinde bulunduğu Batı Anadolu bölgesidir. Bu savaş sonunda Yunanlı kuvvetler ülkeden tamamen defedilmiş ve Kurtuluş Savaşı sona ermişti. Askerler evlerine dönmeye başladılar. (Özakman, 2005, s. 669-670).

3.1. Halide Edib Adıvar'ın Hayatı

İstanbul'da doğan Halide Edib'in babası Mehmed Edib Bey, annesi Berifem hanımdır. Halide Edib Adıvar'ın okul hayatı kendisinin tek Müslüman çocuk olduğu Rum anaokulu ile başlar, 1893'te Amerikan kolejine başladıktan sonra bir süre okula ara verir 1899'da tekrar buradaki eğitimine devam eder. 1901'de ünlü matematikçi Salih Zeki ile evlenir. Ayetullah ve Hasan Hikmetullah Togo ismini verdikleri iki oğlu olur. 1910'da Salih Zeki'den ayrılır. Balkan Savaşı yıllarında (1912) hastanelerde hastabakıcı olarak çalışan yazar, 1916'da Suriye'ye giderek burada Beyrut, Şam ve Lübnan'da bulunan okullarda müfettiş olarak incelemelerde bulunur. Babasına vermiş olduğu vekâlet ile Suriye'deyken 1917'de eşi Adnan Adıvar ile evlenir. 1918'de yurda dönerek, 1918-1919 arasında profesör olarak İstanbul Üniversite'sinde Batı Edebiyatı dersleri verir (Aktaş, 1992, s. 2).

1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine bu işgali ve ülkenin durumunu halka duyurmak, onları bilinçlendirmek için Fatih ve Sultanahmet mitinglerinde konuşma yaparak halkın zihnine kazınır.

Sakarya Meydan Muharebesi'nde onbaşı olarak cephede de görev alan yazar, 1919-1922 arasında Millî Mücadele hareketine katılarak gerek halk arasında gerek ise cephede kendisine verilen görevlerle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına katkı sağlamıştır. Yazar 9 Ocak 1964'te vefat etmiştir (Adıvar,2014, s. 7).

4. YÖNTEM

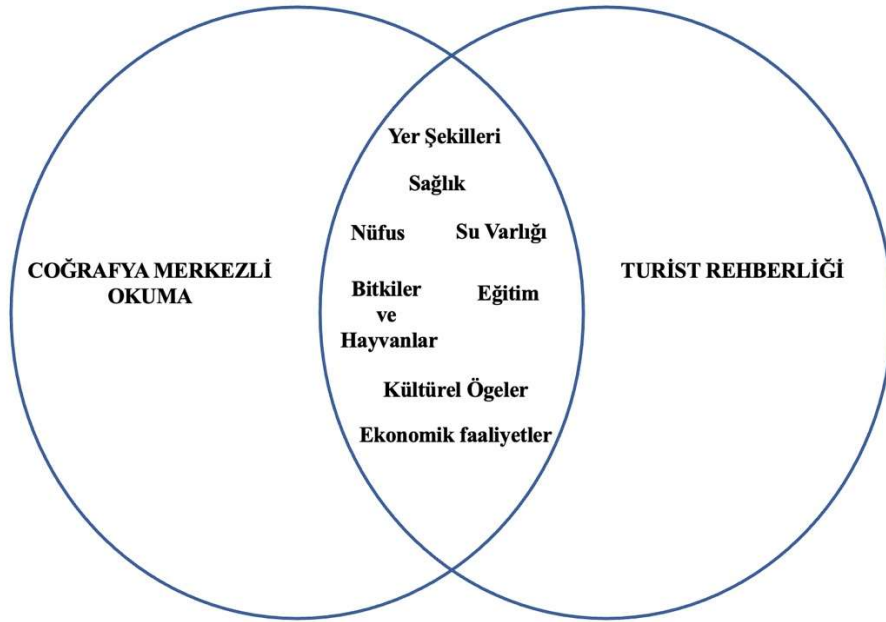
Sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemleri nitel, nicel ve karma olarak üçe ayrılmaktadır. Bu araştırma yöntemlerinden nitel araştırma; “disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntem” olarak tanımlanabilir (Karataş, 2017, s.71). Nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen analiz biçimleri; görüşme, doküman, söylev analizi ve gözlemdir (Baltacı, 2019, s. 370). Doküman Fransızca “document” kelimesinden Türkçe diline “belge” olarak geçmiştir. Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre belge; “bir gerçeğe tanıklık eden yazı, fotoğraf, resim, film vb., vesika, doküman” dır (tdk.gov.tr.). Sosyal bilimlerde sıklıkla tercih edilen nitel araştırmaların söz konusu altı temel özelliği şu şekildedir; doğal ortama duyarlılık, araştırmacının katılımcı rolü, bütüncül yaklaşım, algıların ortaya konması, araştırma deseninde esneklik, tümevarıma dayalı analizdir. Bu bağlamda, Türk’ün Ateşle İmtihanı adlı edebi eseri tümevarımcı analiz doğrultusunda temalar ile alt temalar oluşturularak incelenmiştir (Yıldırım, 1999, s. 11).

Bulgular betimsel bir analiz yöntemi olarak karşımıza çıkan coğrafya merkezli okuma yöntemiyle analiz edilmiştir. Coğrafya merkezli okuma yöntemini Kefeli (2009, s. 424) şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Coğrafya merkezli okuma bir diğer deyişle ‘géo-littéraire’ yaklaşımla metni değerlendirme, okuma türlerinden birisidir. Toprak ve iklim şartları ile sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi üzerinde etkili olurken sunduğu olanaklarla geleceği de yönlendirir. Herhangi bir bölgede gelişen edebiyatın doğadan ve çevresindeki kültürel, sosyal ve siyasî hareketlerden bağımsız olarak yapılandığı düşünülemez. İnsanlar yetiştikleri coğrafyanın yüzey şekleri, bitki örtüsü ve iklim koşullarına bağlı bazı ruhî ve fizikî özellikler kazanırken insanı anlatan edebiyat da yeşerdiği bölgenin coğrafi koordinatlarına bağlı olarak bazı özellikler taşımaktadır”

Bu bağlamda, coğrafyanın insanı etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu etki edebi kaynaklara da yansımaktadır. Araştırmanın yöntemi olan coğrafya merkezli okuma, coğrafya ve Türk dili edebiyatı ile ilgili çalışmalara sıkça kullanılmaktadır (Kefeli, 2009; Coşkun, 2010; Garan, 2012; Güreşir, 2015; Kaçmaz, 2017; Özer, 2021). Turizmde ise turist rehberlerinin anlatımlarının zenginleştirilmesi noktasında etkili bir biçimde kullanılabilir olan edebi eserler üzerinde uygulanabilir olan bu okuma yöntemi özellikle turizmde henüz çok yeni bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Coğrafya profesyonel turist rehberlerinin turlarda en çok başvurdukları bilim dallarından biridir. Profesyonel turist rehberleri liderlik ettikleri turlarda gezdirdikleri bölgelerin fiziki ve beşerî yapısını oluşturan bölgenin nüfusu, aldığı göçleri, örf, adet, gelenek ve görenekleri, yöresel yemekleri anlatmakta ve anlatılarında bunlardan etkilenen insanlara yer verirler. Sanılanın aksine coğrafya bilimi sadece bir ülkenin, bölgenin, yerleşim yerinin fiziki yapısı değil; dışarı baktığımızda gözümüzün gördüğü her şey ve insanoğlu ile doğanın çok boyutlu etkileşiminin açıklanmasıdır. Bu sebeple coğrafya merkezli okuma bir coğrafyanın içerisinde barındırdığı her şeyi içine alan, kapsam yelpazesi oldukça geniş bir yöntemdir. Turist rehberlerinin ve coğrafya merkezli okuma yönteminin ele aldığı konular ve ilişkisi Şekil 4.1.'de verilmiştir.

Şekil 4.1. *Turist Rehberliği ve Coğrafya Merkezli Okuma Yönteminin Etkileşimi*

Bu çalışmada, coğrafya merkezli okuma yöntemi ile analiz edilen eser Halide Edib Adıvar'ın Türk'ün Ateşle İmtihanı adlı romanıdır. Kitap Can Sanat Yayınları'nın Ocak 2014'te çıkardığı e-kitap 1. sürümdür. E-kitap 2013 tarihli 8.basım esas alınarak hazırlanmıştır. Karataş'ın (2017, s. 71) ifade ettiği üzere nitel araştırmaların “yorumlayıcı” yönünden yararlanılarak bu çalışmada elde edilen bulgular ışığında turist rehberlerinin anlatımlarında kullanmaları için uygun bir rota ve bu rotayı zenginleştiren anlatılar geliştirilmeye çalışılmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.1. Romanda Geçen Konular

Romanda yazarın İstanbul'dan başlayan serüveni Anadolu topraklarından Ege kıyılarına kadar uzanmaktadır. Romanda bahsedilen kırsal ve şehir yerleşimleri ve bu yerlerin romana göre işlevleri, Tablo 5.1. ve Tablo 5.2.'de verilmiştir.

İstanbul'dan Anadolu'ya kaçış ve sonrasında gerçekleşen Millî Mücadele döneminde yazarın kırsal yerleşim yerlerinde çok sık bulunduğu görülmektedir. İstanbul'dan Anadolu'ya kaçış yolculuğu Yalnız Selvi'den başlamıştır Yalnız Selvi, günümüzde İstanbul ilinin Ümraniye semtidir. Yalnız Selvi'de yazar yalnızca üç kahve ve birkaç evin bulunduğunu belirtmektedir (s. 55). Ufak bir yerleşim yeri olduğu anlaşılan köye, yazar sadece Dudullu'ya geçerken yol üzerinde uğramıştır. Dudullu İstanbul'da Anadolu yakasında bulunmaktadır. Yazar burada Samandıra'ya gitmek için bir vasıta bulmaya çalışmıştır. Buraya kadar kendisini getiren siyahi arabacıyı ikna ederek Samandıra'ya ulaşmıştır (s. 56). Günümüzde bu mesafe farklı yol güzergahları kullanılacak şekilde; 22,1 km., 14,1 km. ve 18, 2. km.'dir. Samandıra'dan yola çıkmadan önce Muhtar Resul Ağa'nın evine konuk olan yazar, bu evde koyun postları olduğundan bahsetmektedir (s. 59). Bu bağlamda evin sahiplerinin ve/veya köylünün küçükbaş hayvancılık ile ilgilendikleri anlaşılabilir.

Anadolu'ya kaçış güzergâhındaki bir sonraki nokta Tepeören köyüdür. Tepeören, günümüzde İstanbul Tuzla'ya bağlıdır. Gece yolculuk ettikleri ve havanın yağmurlu olmasından dolayı köye giden yolu bulamamışlardır. Bunun yerine tepeye giden bir dağ yolunu çıkararak yazarın adını vermediği bir köye gitmişlerdir. Yazar bu dağ yolunda, öküz arabasını çekmek için insanların arabadan indiğinden bahsetmiştir. Çok dik olduğu anlaşılan bu dağ yolunu çıktıktan sonra romanda adı belirtilmemiş olan bir köye ulaşmışlardır. Köseler köyüne gidene kadar bu köyün mektebinde dinlenip, yemek yemişlerdir (s. 65).

Köseler köyü, bugün Kocaeli/Dilovası'nda yer almaktadır. Köseler köyüne taşlı bir yoldan ve mezarlıktan geçilerek girilmektedir. Yazar bu köyde tam bir köy evi olarak adlandırdığı bir evde dinlenip, gece burada kaldıklarından bahsetmiştir. Sabah erkenden Çal köyüne gitmek için yola çıkmışlardır. Çal köyü, günümüzde Kocaeli/Kandıra'da bulunmaktadır. Bu köye giderken yazarın, atın semerine sıkıca sarılmıştır.

Tepenin çok dik olduğuna değinen yazarın;

*“...Anadolu’dan olmayan herhangi bir at hiçbir zaman o donmuş taşlı sırtı tırmanamazdı...
(s. 69)”*.

Bu sözünden köye giden yolun oldukça dik ve aşılması zor olduğu anlaşılmaktadır. Bu köyde de köy ağalardan birinin evinde kalmışlardır.

Yolculuklarının buradan sonraki noktası Küçük Kaymaz köyüdür. Buranın günümüzde tam olarak nerede olduğu saptanamamıştır. Zonguldak/Alaplı’da bulunan Küçük Kaymaz olduğu tahmin edilmektedir. Fakat bu köy de yol güzergâhının biraz dışında kalmaktadır. Yazar bu köyün yollarının çok çamurlu olduğundan bahsetmiştir. Buradan fiziki yapı olarak toprak yolların olduğu, bölgede yağmur ve/veya kar gibi toprağı çamur hale getirecek bir hava durumunun olduğu anlaşılabilir. Köyde kaldıkları evin oturma odasındaki sedirlerde tiftik örtüleri örtülüdür. Buradan köyün keçi yetiştiriciliğı ile uğraştığı anlaşılmaktadır. Bilindiğı üzere keçiler dağlık yerlerde yetiştirilmektedir. Buradan yola çıkarak, köyün dağlık bir bölgede bulunduğu düşünülmektedir (s. 71). Daha sonra yolda Ermişe isimli bir Ermeni köyünün yanından geçmişlerdir. Bu köy hakkında ayrıntılı bilgi verilmemektedir.

Küçük Kaymaz’dan sonra Adapazarı’na giden yaklaşık 25 km.’lik güzergâh üzerinde İkizce-i Osmaniye isimli Çerkes köyünde durmuşlardır. Bugün bu köy Sakarya/Adapazarı’na bağlı bir mahalledir. Bu köyde yazar verandalı güzel evlerin olduğundan bahsetmiştir. Diğer gittikleri köylere göre daha bakımlı bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Bu köyde biraz dinlenerek, Adapazarı’na doğru yola devam etmişlerdir.

Yazar ve beraberindeki Anadolu’ya kaçan mülteci grup, Adapazarı’nda şehrin dış sokaklarından geçerek saklanacakları eve ulaşmışlardır. Yazar, İstanbul’dan Anadolu’ya kaçışlarının sekizinci gününde;

“...rahat bir yatak ve hamam yüzü...(s.76)”.

gördüğüne de değinmiştir. Daha sonra bugün Sakarya iline bağlı olan Hendek’e geçmişlerdir. Buradan Geyve’ye trenle geçmeye karar verdikleri için Adapazarı’na geri dönmüşlerdir. Adapazarı’ndan sonra Millî kuvvetlerin yeni karargâhı olarak adlandırılan Doğançay’a geçerek buradan da Geyve’ye ulaşmışlardır (s. 76). Geyve’de valinin evinde kalmışlardır. Geyve’den sonra Akhisar’dan geçmişlerdir. Akhisar günümüzde Sakarya/Pamukova’dır (http-4). Ardından Lefke’ye ulaşmışlardır. Lefke Bilecik/Osmaneli’nin Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki ismidir. (Özyurt Özcan, 2007, s. 29) Lefke’nin eski hali Görsel 5.1.’de görülmektedir. Lefke’den sonra

Eskişehir'e ulaşmışlardır. Fakat güvenli olmadığı için burada durmadan Ankara'ya devam etmişlerdir.

Görsel 5.1. *Lefke'nin (Osmaneli) en eski resmi* (<https://www.osmaneli.bel.tr/tarihce>)

Eskişehir'de tren durmamıştır. Bir sonraki durakları Millî Hareket'in Kâbe'si Ankara'dır. 2 Nisan 1920'de Ankara'da ilk kaldıkları yer Koyunpazarı'nda Didar isimli kadının evidir. Yazar buraya giderken yolların çamur ve taş olduğunu aktarmaktadır. Bu evin penceresinden Cebeci sırtları gözükmektedir (s. 82). Günümüzde Cebeci Ankara'nın Çankaya ilçesine bağlı bir semttir. Yazarın buradan sonraki durağı karargâhtır. Burası İttihatçılar tarafından kurulmuş Ziraat Mektebi'dir. Mektebin oldukça dik bir sırtın üstünde yer aldığı ve güçlükle çıkıldığı;

"...araba güçlükle sırtın tepesine tırmandı... (s. 83)".

sözlerinden anlaşılmaktadır. Ziraat Mektebi'nin yanında öğrencilerin kalmaları için yapılan Nümune Çiftliği bulunmaktadır. Burası mektep tekrar açılana kadar kalacakları yerdir.

Nümune Çiftliği, Eski Ziraat Mektebi'nin sol tarafında uzanan vadide bulunmaktadır. Eski Ziraat mektebi günümüzde Ankara'da Keçiören semtinde bulunmaktadır. Ankara'da kaldıkları süre zarfında sık sık uğradığı yerlerden biri de Kalaba köyüdür. Günümüzde mahalle olan Kalaba köyü de Keçiören semtine bağlıdır. Uzun süre Nümune Çiftliği'nde ve ardından Kalaba köyündeki evinde kalmıştır.

Haziran 1920'de yurttan Yunan Taarruzu başlamıştır. Halide Edib, Bursa'nın da işgal edilmesi ile burada evli olan kardeşi Nilüfer ve babasının Eskişehir'de boş bir okula sığındıkları haberini almıştır. Bunun üzerine Eskişehir'e gelerek onları Afyon'dan trene bindirip Antalya'ya göndermiştir.

11 Ocak 1921'de Birinci İnönü Savaşı kazanılmıştır. Ardından yazar, Hilal-i Ahmer'in görevlendirmesiyle askerlere hediye götürmek için karargâha geldiğinden bahsetmiştir. Madam Tadia isimli otelde kalmıştır. Eskişehir bölgesinde bir savaş olmasına rağmen hâlâ daha bir otelin işleyebilmesi şaşırtıcıdır. Ardından Ankara'daki karargâha dönmüştür. Artık Nümüne Çiftliği'nde değil Kalaba köyündeki evlerine geçmişlerdir. Yazar İzmir'deyken bile hayali Ankara civarında bir köy evinde olmaktadır (s. 190). Buranın kendisi için çok özel olduğu anlaşılmaktadır.

Yazar, İkinci İnönü Savaşı'nda Ankara'dadır. 2 Haziran 1921 günü Eskişehir'e Hilal-i Ahmer hastanesine hastabakıcı olarak giden Halide Edib, Eskişehir tren istasyonundan hastaneye yürüdüğünü belirtmiştir. Hastane ve tren garının birbirine çok yakın olduğu anlaşılmaktadır. Burada yine Madam Tadia otelinde kalmıştır. İsmet İnönü'yü Karacabey'deki karargâhta da ziyaret eden yazarın buradaki görevi Hilal-i Ahmer hastanesinde hastabakıcılıktır. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nin kaybedilmesinden sonra Eskişehir'den çekilme emri gelmesi üzerine Ankara'ya geri dönmüştür. Ardından Mallı tren istasyonundan trene binerek Sakarya Meydan Muharebesi'ne gönüllü olarak katılmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi 25 Ağustos 1921 günü başlamıştır (s. 146). Karargâh Ankara-Polatlı arasında kalan Alagöz köyünde bulunmaktadır (s. 142). Günümüzde burada Alagöz Karargâh Müzesi bulunmaktadır. Kullandıkları ev Türkoğlu Ali Ağa'ya ait bir çiftlik evidir. Çiftlik evinin günümüzdeki hali Görsel 5.2.'de görülmektedir (http-5).

Görsel 5.2. Alagöz Karargâh Müzesi

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/alagoz-karargah-muzesi>

Sakarya Meydan Muharebesi’nde Halide Edib kendisine tahsis edilen başka bir evde kalmıştır. Yazar bu evden bu şekilde bahsetmektedir;

“...Garnizon kumandanı beni eve götürdü. Evin iki odası vardı. Bir tanesinde neferim portatif karyolamı kurmuş, elinde bir lâmba, beni bekliyordu. Uzun boylu, üstü başı ve ayakkabıları paramparça bir adamdı. İçinde bana karşı, bir kardeş himayesi olduğunu sezdim. Selâm vererek:

— Battaniyemi getirip kapınızın dışında yatayım mı, efendim, diye sordu.

— Garnizon kumandanından izin aldıktan sonra yatabilirsin, dedim... (s. 144)”.

Evde iki oda olmasına rağmen yazarın neferi kapının dışında yatmıştır. O tarihlerde kadınların bulunduğu yerde erkekler kalamamaktadır. Yazarın bahsettiği bu ev günümüzde Halide Edib Adıvar ve Kadın Kahramanlar Müzesi’dir. Sakarya Meydan Muharebesi’nin Kartepe bölümünde yer almaktadır. Müzenin günümüzdeki fotoğrafları Görsel 5.3.’te verilmiştir.

Görsel 5.3. Halide Edib Adivar ve Kadın Kahramanlar Müzesi

(<https://bolge9.tarimorman.gov.tr/Menu/173/Halide-Edip-Adivar-Ve-Kadin-Kahramanlar-Muzesi>)

Halide Edib Adivar'ın romanında geçen kırsal yerleşimler Tablo 5.1.'de gösterilmiştir.

Tablo 5.1. Romanda adı geçen kırsal yerleşim alanları ve işlevleri (Adivar, 2014)

KIRSAL YERLEŞME	İŞLEVİ
Yalnız Selvi	Yerleşim Yeri
Dudullu	Yerleşim Yeri
Samandıra	Yerleşim Yeri
Köseler	Yerleşim Yeri
Çal	Yerleşim Yeri
Küçük Kaymaz	Yerleşim Yeri
Ermişe	Yerleşim Yeri
İkizce-i Osmaniye	Yerleşim Yeri
Hendek	Yerleşim Yeri
Doğançay	Yerleşim Yeri
Kalaba	Yerleşim Yeri
Akhisar	Yerleşim Yeri, Ulaşım
Lefke	Yerleşim Yeri, Ulaşım
Karacabey	Karargâh

Tablo 5.1. (Devamı) Romanda adı geçen kırsal yerleşim alanları ve işlevleri (Adıvar, 2014)

Polatlı	Karargâh, Yerleşim Yeri, Ulaşım (Tren İstasyonu)
Çekirdekler	Yerleşim Yeri
Alagöz	Karargâh
Duatepe	Cephe
Üzümbeyli	Yerleşim Yeri
İsmi bilinmeyen bir Tatar köyü	Yerleşim Yeri
Sivrihisar	Yerleşim Yeri, Karargâh
Mülk	Yerleşim Yeri
Mellek	Yerleşim Yeri
Köseagaç	Yerleşim Yeri
Gecek	Yerleşim Yeri
Aziziye	Karargâh
Beylikköprü	Karargâh
Çandır	Yerleşim Yeri
Akşehir	Karargâh
Iğdır Gölü yanındaki köy	Yerleşim Yeri
Eğirdir	Yerleşim Yeri
Dumlupınar	Yerleşim Yeri
İslehanlar	Yerleşim Yeri
Elvanlar	Yerleşim Yeri
Salihli	Yerleşim Yeri
Nif (Kemalpaşa ilçesi)	Yerleşim Yeri, Karargâh
İnay	Yerleşim Yeri

Yazar Duatepe Taarruzu'ndan sonra Yunan kuvvetlerinin Sakarya'nın doğu tarafını terk etmesiyle birlikte Polatlı'ya gidebildiklerini aktarmıştır. Fakat kasabada oturulacak ev olmadığına, evler düzeltilene kadar Polatlı'daki tren istasyonunda kalmışlardır (s. 151) Polatlı'ya yerleştikten sonra bu bölgedeki Yunan tahribatını tespit etmek için Tetkik-i Mezalim heyeti ile Yunanlıların Polatlı civarındaki yaptıklarını rapor etmeye başlamışlardır. Buradaki durumu yazar şu şekilde anlatmaktadır;

"...Polatlı civarındaki Üzümbeyli ve Çekirdekler, en fazla vahşete maruz kalan yerleşimlerdir. Her yerde yığın yığın hayvan leşine rastlıyordunuz. O karanlık günün kapattığı kül ve taş yığınları üzerinde bir sürü insan oturmuştu. Erkekler bir şey söylemiyor, kadınlar durmadan hareket ediyor ve çocuklar ağlıyordu... (s. 152)".

Yazarın aktarımına göre Çekirdekler köyü Duatepe'nin sırtında yirmi beş evden oluşan bir Rumeli köyüdür. Yazar bunu kullandıkları dilden anladığını söylemiştir (s. 153). Ankara'ya raporlarını bastırmak için dönen yazar işini bitirdikten sonra Polatlı'ya geri dönmüştür. Tetkik-i Mezalim heyetiyle Yunanlıların yaptıkları tahribatları rapor etmek için dolaşmaya başlamışlardır. Yazar bir Tatar köyünde kaldıklarından bahsetmektedir. Yunanlılar Tatar köylerini Rus olarak kabul etmektedirler. Bu sebeple bu köye savaş hiç uğramamış gibidir. Buradan sonra Sivrihisar'ın en büyük köyü olan Mülk köyüne giden yazar, köyden şu şekilde bahsetmektedir;

“...Anadolu'da böyle bir köyün bulunduğunu aklımdan geçirmezdin. Bağları, bahçeleri, iki üç katlı taş binaları vardı... (s.55)”.

Yunanlılar buradan çekilirken evlerin çoğunu dinamitlerle patlatmış, her yeri yakmıştır. Yazar buradan sonra Köseağaç, Gecek'ten geçerek bu bölgedeki gezintisini tamamlamıştır. Sivrihisar'a dönen yazar, burada kalmadan Aziziye'ye gitmiştir. Buradan sonra Ankara'ya gitmek üzere yola çıkmıştır. Ankara'ya gitmek için Polatlı'dan kalkacak treni beklerken yazar, Beylikköprü'deki karargâhta kalmıştır. Ankara'ya giden yazar ardından Sivrihisar'a dönmüş ve Çandır köyüne uğramıştır. Karargâhın Aziziye'den Akşehir'e taşınması ile yazar da buraya geçmiştir. Buradan sonra babasının felç geçirdiği haberini alan Halide Edib, Antalya'ya gitmiştir. Fakat öncesinde Hilal-i Ahmer heyeti ile Isparta'da hastane açmak için yola çıkmıştır. Burada Eğirdir'de ismini belirtmediği bir köyde Şebben isimli bir kadının evinde kalmıştır. Isparta'daki Hilal-i Ahmet hastanesinin açılışını yaptıktan sonra Antalya'ya gitmiş için yola çıkmışlardır. Yolda geçen üç günde geceleri yol üzerindeki kirli hanlarda kaldıktan sonra Çubuk Geçidi'nden geçerek Antalya'ya ulaşmıştır. Antalya'da babasını ziyaret ettikten sonra dönüş yolcuğuna geçilmiştir. Dönüş yolunda yine Çubuk Geçidi'nden ve Çine düzlüğünden geçip Burdur'da bir otelde konaklamışlardır. Ardından Isparta/Eğirdir'de ise Hilal-i Ahmer hastanesinde kalmışlardır. Ardından Eğirdir Gölü kenarındaki köyde bulunan Şebben'in evinde konaklayarak yola çıkmışlardır. Sultan Dağları'ndan geçerek Akşehir'e varmışlardır.

Yazar döndükten sonra izin alarak Ankara'ya gitmiştir. Burada biraz kaldıktan sonra yazar Amerikalılar ve Türklerin ortaklaşa açmış oldukları Kayseri'deki yetimhaneyi 24 Ağustos 1922'de teftiş yapmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı telgraf ile Ankara'ya dönen Halide Edib, buradan 27 Ağustos 1922 günü Konya'daki Hilal-i Ahmer

hastanesine gitmiştir. Ardından Büyük Taarruz'a katılmak için yola çıkmıştır. Buradan sonraki güzergâhı Afyonkarahisar/Çay ve 30 Ağustos 1922 günü Dumlupınar'dır.

Dumlupınar günümüzde Kütahya'nın bir ilçesidir. Yazar o tarihlerde Dumlupınar'dan ilkel bir köy olarak bahsetmektedir. Buradan sonra Uşak (2 Eylül 1922) ve Manisa/Alaşehir'e gitmiştir. Buradaki karargâhın Sarıkız maden suyu isimli bir yerde bulunduğunu belirten yazar, karargâhtaki odasında içi boş maden suyu şişeleri olduğundan, insanların maden suyu havuzlarında vakit geçirdiklerinden bahsetmektedir. Günümüzde hâlâ tüketilen Sarıkız maden suyunun bulunduğu yerde kaldıkları anlaşılmaktadır. Alaşehir'den sonra Salihli'ye giden yazar, burada bulunan sekiz bin binadan sadece birkaç yüzünün kaldığını aktarmaktadır. Verilen bu sayılardan Salihli'nin o tarihlerde oldukça kalabalık bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra dönüş yolculuğu başlamıştır. Yol üzerinde Nif kasabasına uğramışlardır. Nif'in günümüzde İzmir/Kemalpaşa'da bulunan Kirazlı köyü olduğu tahmin edilmektedir. Nif'ten sonra 9 Eylül 1922 günü İzmir'e ulaşmıştır. Burada karargâh olarak kullandıkları ilk ev Karşıyaka'dadır. Ardından karargâh 11 Eylül'de İzmir Rıhtım'a, 16 Eylül 1922'de Bornova'ya geçmiştir. Buradan sonra işgalden kurtulan Bursa'ya doğru yola çıkmıştır. İncelemelerini gerçekleştirdikten sonra Ankara'ya, oradan da İstanbul'da bulunan evine geri dönmüştür. Şehir yerleşimleri Tablo 5.2.'de gösterilmektedir.

Tablo 5.2. Romanda adı geçen şehir yerleşim alanları ve işlevleri (Adivar, 2014)

ŞEHİR	SEMT/BÖLGE/YER	İŞLEVİ
İstanbul	Üsküdar/Sultantepe	Yerleşim Yeri, Ulaşım
İstanbul	Gedikpaşa	Yerleşim Yeri
İstanbul	Beşiktaş	Buluşma
İstanbul	Nişantaşı	Buluşma
İstanbul	Galata köprüsü	Ulaşım
İstanbul	Bülbül deresi	Ulaşım
İstanbul	Çamlıca	Ulaşım
Sakarya	Adapazarı	Ulaşım
Sakarya	Adapazarı	Ulaşım
Sakarya	Geyve	Barınma, Ulaşım
Eskişehir		Barınma, Sağlık, Ulaşım (Tren İstasyonu)
Bursa		Ulaşım
Ankara		Yerleşim Yeri, Yönetim, Karargâh

Tablo 5.2. (Devamı) Romanda adı geçen şehir yerleşim alanları ve işlevleri (Adıvar, 2014)

Isparta	Eğirdir	Yerleşim Yeri, Sağlık
Burdur		Yerleşim Yeri
Antalya		Yerleşim Yeri
Konya		Yerleşim Yeri
Afyonkarahisar		Karargâh
Uşak		Karargâh
Manisa	Salihli/Alaşehir	Karargâh, Yerleşim Yeri, Ulaşım
İzmir	Bornova, Karşıyaka, Rıhtım	Karargâh, Yerleşim Yeri

5.2. Fiziki coğrafya

5.2.1 Topoğrafya

Anadolu'ya kaçarken yazarın ilk uğradığı Yalnız Selvi'dir. Yalnız Selvi bugün İstanbul iline bağlı Ümraniye ilçesidir. 1960'a kadar ilçe bu isimle bilinmektedir (Uğur, vd., 2019, s. 46). Halide Edib, buradan şu şekilde bahsetmektedir;

"...Hudutsuz bir ovanın üzerinde rüzgâr, tozları korkunç bir hızla kaldırıyor... (s. 55)".

Buradaki "Hudutsuz" kelimesi sınırları olmayan anlamına gelmektedir. Rüzgârın tozları savurmasıyla ovanın tamamen bir düzlük olduğu ve/veya üzerinde çok az yapı bulunduğu anlaşılabilir.

Yazarın Anadolu'ya kaçarken Çal köyünden sonra uğradığı yer Köseler köyüdür. Köy günümüzde Kocaeli Dilovası ilçesine bağlı bir mahalledir. Köseler köyü dört tarafı tepelerle çevrilmiş bir alanda bulunmaktadır. Bu sebeple köyün giriş yolu yokuş biçimdedir. Öyle ki öküz arabası köyün taşlı yolundan geçerken üzerindeki neredeyse düşecek kadar eğilmiş durumdadır (s. 66). Daha sonra Adapazarı Hendek'e ulaşmışlar ve buradaki nehri sandallarla geçmişlerdir. İsmi belirtilmeyen bu nehrin Sakarya nehri olduğu tahmin edilmektedir.

Yazar Ankara'ya ilk geldiğinde uzun süre Nümüne Çiftliği'nde kalmıştır. Çiftliğin önünden Çubuk Çayı geçmektedir. Yazar çayın diğer tarafında yer alan tepeleri kendince Cennet ve Cehennem Dağı adını vermiştir. Cennet adını verdiği tepe, yeşil ve diğerine göre nispeten alçaktır. Cehennem adı verdiği tepe ise, yüksek ve çıplaktır.

Yazar bu tepelerden Şu Şekilde bahsetmektedir;

“... bir tanesi ne kadar yeşil ve hoŐ ise öteki de üstündeki o garip kuyu ağzıyla çok korkunçtu... (s.84)”.

Halide Edib, daha sonra Hâkimiyet-i Millîye isimli gazetede Cennet Dağı ve Cehennem Dağı isimli yazılar yazmıŐtır. Gazetede ki yazıları okuyan Ankaralılar yazarın bahsettiği bu yere, ‘Cehennem Vadisi’ demeye başlamışlardır. Cehennem Vadisi olarak bahsedilen yerin, Çubuk Vadisi olduğu düşünölmektedir.

Ankara’ya gittikten bir süre sonra yazar, 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında gerçekte Ően Sakarya Meydan Muharebesi’ne gönöllu olarak katılmıştır. Karargâh Alagöz köyündedir. Günümüzde Ankara Polatlı arasında bulunan Alagöz tepesine çıkan Halide Edib aşağıdaki vadiye ve savaşta önemli bir yere sahip olan Çal Tepesi’ne buradan bakmıŐtır. Yazarın kaynaktaki aktarımına göre Çal Tepesi, Duatepe ve Karadağ savaşın kazanılması için oldukça önemli yerlerdir. Çünkü Yunan ordusu buraları bir bir aldıkça Ankara’ya daha da yaklaŐmaktadır. Coğrafya birer unsur olan bu tepeler adeta bir milletin kalesini koruyan sur görevi görmektedir. Çal Tepesi Yunanlılar tarafından ele geçirildikten sonra, Türk ordusunun karargâhı Ankara Polatlı’nın on mil gerisine taŐınmıŐtır.

Savaş bittikten sonra Polatlı’ya dönen yazar, Millî Mücadele’de Yunanlıların yurda vermiş oldukları tahribatı ve köylünün durumunu rapor etmek için İsmet Paşa tarafından görevlendirilmiŐtir. Bu görev çerçevesinde yazar, Sakarya Vadisi’nde at üzerinde ile tetkike çıkmıştır. Savaştan sonra Duatepe’nin eteklerinde bulunan Çekirdekler köyünü ziyaret etmiştir. Burası en fazla zulme uğrayan yerlerdendir. Duatepe’de yapmış olduğu çalışmadan sonra yazar Sivrihisar’a gitmiştir. Sivrihisar bugün Eskişehir’e bağlı bir ilçedir. Yazar Sivrihisar’dan Şu Şekilde bahsetmektedir;

“...büyük bir yanardağın ağzındadır. Yarımay Şeklinde, kayalıklar Sakarya’ya hâkimdir...”
“...bu kayaların ucu göklere deđiniyormuŐ gibi... (s. 155)”.

Sivrihisar Dağı, Çal Dağı’nın bir uzantısıdır. Bugün Sivrihisar’da bulunan saat kulesine çıkıldığında düzlük gözler önüne serilmektedir. Burada yazarın “Sakarya” olarak bahsettiği yer Sakarya Nehri ve Sakarya vadisi olduğu anlaşılmaktadır.

Halide Edib, babasının rahatsızlandığını öğrendikten sonra yazar, Antalya’ya gitmek için İsmet Paşa’dan izin istemiştir. Paşa, Isparta’ya hastane kurmak için giden Hilal-i Ahmer (Kızılây) teŐkilatıyla birlikte gitmesine izin vermiştir. Yazar, Isparta’ya giderken geçtiği Sultan Dağları’nın coğrafya görünümünün etkileyiciliğini Şu Şekilde açıklamaktadır;

“...Sultan Dağları'nın muazzam sahnelerini seyretmek büyük bir zevkti. Akşam saat on buçukta Iğdır Gölü'nün yanındaki bir köye vardık... (s. 163)”.

Yazar, Isparta/Eğirdir bölgesinde kalmış olduğu Iğdır Gölü yakınındaki köyden bahsetmektedir. Göller Yöresi olarak bilinen bu bölgede 16 adet göl bulunmaktadır. Fakat bu göller arasında Iğdır gölü bulunmamaktadır. Bu gölün Eğirdir Gölü olduğu tahmin edilmektedir. Bu gölün kenarındaki bir köyde kaldıklarından bahseden yazar, gölden çatana adı verilen deniz tekneleri ile geçtiklerini belirtmiştir. Buradan da gölün deniz tekneleri ile geçilecek kadar büyük olduğu anlaşılmaktadır. Eğirdir’de Hilal-i Ahmer hastanesinde kalırlarken sabah saatlerinde “şiddetli bir yer sarsıntısı” olmuştur (s. 166). Hatta o kadar şiddetlidir ki duvarda bulunan saz yazarın başına düşmüştür. Bölge göller bölgesi olduğu için depremlerin sık olduğu bilinmektedir. Burdur Antalya yolu arasında yedi arabanın da giderken bozulduğunu aktaran yazar, yolun çok çamur ve kayalarla dolu olduğuna değinmiştir.

5.2.2.İklim

Halide Edib Anadolu’ya giderlerken hava yağmurlu, soğuk ve karlıydı. Yazarın “Anadolu’ya Sığınma” olarak ele aldığı bölüm 16 Mart-2 Nisan 1920 tarihleri aralığında geçmektedir. İlkbahar aylarına girilmiş olmasına rağmen romana göre ülkede hâlâ kar ve soğuk havanın devam ettiği görülmektedir. Yazarın bu bölümde hava durumu ve iklim ile alakalı bahsetmiş olduğu cümleler şu şekildedir;

“...Ertesi sabah erkenden hazırlandığımız zaman, yerde kar nerdeyse bir metreyi bulmuştu... (s.68)”.

“...Soğuk dayanılmaz derecedeydi. Rüzgârsa hiç ara vermeden esiyordu... (s.69)”.

12 Eylül 1921-Ağustos 1922’ye kadar olan bölümde yazar, Ekim ayında Sakarya Vadisi’ndeki hava şartlarını şu cümleyle anlatmıştır;

“...bütün Sakarya vadisinde her damla su donmuştu... (s.156)”.

Yazarın bu aktarımına göre, 1921 yılı Ekim ayında gün içerisindeki sıcaklıkların sıfır derecenin altında seyrettiği anlaşılmaktadır.

5.2.3. Flora

Romana genel olarak baktığımızda, yazarın bulunduğu yerlerdeki flora hakkında fazla bilgi vermediği görülmektedir. Yazar, Ankara'ya ilk geldiği zaman Cebeci sirtlarını gören bir evde kalmıştır. Bu evin penceresinden baktığında;

“...uzaklarda sapsarı toprak yığınları ve yer yer yeşillikler... (s.82)”.

gördüğüne değinmiştir. Ankara ilinin büyük bir bölümünde bozkır (step) bitkileri görülmektedir. İlkbaharda yeşil olan arazi yazın sararmış ve kurumuş otlarla kaplıdır. Aynı zamanda yazarın, Ankara'da kaldığı Nümune Çiftliği'nin akasya ağaçları içerisinde yer almaktadır (s. 84).

5.2.4. Fauna

Halide Edib'in Türk'ün Ateşle İmtihani adlı kitabında faunayla alakalı çok az bilgi bulunmaktadır. Köşeler köyünden Çal köyüne doğru giden sırta at üzerinde ilerleyen yazar şuna değinmiştir;

“...Eminim ki, Anadolu'dan olmayan herhangi bir at hiçbir zaman o donmuş, taşlı sırtı turmanamazdı... (s.69)”.

Anadolu atları zor arazi şartlarına kolay uyum sağlamaktadırlar ve hastalıklara karşı dirençlidirler. Bunun yanı sıra bacak ve tırnak yapıları oldukça sağlamdır (Taşkın ve Koçak, 2010, s. 73). Romanda bahsedilen hayvan türleri, isimleri, işlevleri, özellikler Tablo 5.3.'te bahsedilmiştir. Görsel 5.4.'de Halide Edib ve atlarından biri de örnek olarak eklenmiştir.

Tablo 5.3. Romanda bahsedilen hayvan türleri ve isimleri/işlevleri/özellikleri (Adıvar, 2014)

HAYVAN TÜRÜ	İSİMLERİ/İŞLEVLERİ/ÖZELLİKLERİ
Kedi	Kadife Hanım, Refik Bey'in kedisidir.
Köpek	Cin, Sevda, Yoldaş. Yazarın köpekleridir.
At	Doru, yazarın sadık atıdır. Beyaz renklidir. Millî Mücadele döneminde yazara eşlik etmiştir.
Ayı	Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Miralay Arif Bey'in Pazarcık ormanında bularak sahiplendiği hayvandır.
Hindi	Küçük Kaymaz köyünde kaldıkları evde karşılaşmaktadır.

Millî Mücadele dönemi devam ederken bile hayvanlara olan ilgi devam etmektedir. Hayvanlar bu dönemde insanlara en büyük destekçilerden olmuştur. Böylesine zor geçen bir dönemde hayvanseverlik anlamında karşımıza çıkan önemli örneklerden bir diğeri de Dr. Refik Bey ve kedisidir. Yazar onlardan şu şekilde bahsetmektedir;

“...Kadife Hanım adlı, gayet güzel, sarı bir kedisi vardı. Bu mahlûk ona tamamiyle hâkimdi. Yavruladığı zaman, hepimize şerbet ikram eder, yavrulara karşı gerçek ve büyük bir sevgi gösterirdi... (s. 85)”

Görsel 5.4. Halide Edib ve atlarından biri (tr.pinterest.com)

5.3. Beşerî Coğrafya

5.3.1. Nüfus

Halide Edib'in Türk'ün Ateşle İmtihani adlı romanında, yurttan çok farklı milletten ve ırktan insanın bir arada yaşadığı aktarılmaktadır. İstanbul'da İngilizlerin Türkler üzerindeki baskılarının artmasıyla birlikte yazar, İstanbul'da yaşayan azınlık halkın Türk halkı ile yaşadığı çekişmelere değinmiştir. Yazar çocukların bile kavga etmeye başladığını şu sözler ile aktarmaktadır;

"...O kadar ki, Hristiyan çocukları Türk mahallelerinden, Türk çocukları da Hristiyan mahallelerinden birbirlerini dövmeden geçemiyorlardı. Buna karışmamış hemen hiçbir çocuk yoktu... (s.36)"

Yurdu işgalci kuvvetlerden korumak için dağlarda bulunan direniş birliklerinden birinin başında bulunan Mesut Dayı isimli kişiyi yazar;

"...Benim Nevres Bacı kadar siyah bir adam... (s.66)"

şeklinde tanımlamıştır. Buradan bahsedilen kişinin ten rengi olarak farklılık gösterdiğini ve buna bağlı olarak da farklı bir millete mensup olabileceği kanısına varılabilmektedir. Ankara'ya giderken Adapazarı üzerinden geçen yazar, Adapazarı'nı yazar şu şekilde tanımlamaktadır;

"...Adapazarı ahalisi, en karışık olan bir yerdi... (s.75)"

Yazarın aktarımına göre bölgede; Çerkesler, Lazlar, Arnavutlar ve Türkler içinde milliyetçiler ve padişah taraftarları vardır (s. 75). Ankara'da ise durum tamamen bir bölgecilikti. Ankaralıları, İstanbullular için yabancılar derlerdi (s.82) Ankara'da yaşayan halk İstanbul'dan gelenlere sanki yurtdışından gelmiş bir yabancı gözü ile bakmaktaydı. Yurt içerisinde farklı milletlerden olan insanların birbirini ötekileştirmesinin yanı sıra halk arasında da bu oldukça yaygındı.

Halide Edib Anadolu'ya kaçarken Çal köyünde kalmıştır. Akşam köyün kadınları yazarı, görmeye gelmişlerdir. Millî Mücadele'den yakınan köylü kadınlar, köyde erkek nüfusunun azaldığından şikâyet etmektedirler. Bu durum kadınların koca bulamamalarını da etkilemektedir.

Öyle ki yazar, Isparta/Eğirdir bölgesinde kaldığı köyde de azalan erkek nüfusa şu cümleyle dikkat çekmiştir;

“...O köyde, şimdi hiçbirinin yaşı yetmişten aşağı olmayan yirmi erkek bulunuyordu... (s.163-164)”.

Öte yandan Eğirdir Gölü’nün yanındaki köyde yaşayan kadınlar, yazara eşlerine duydukları özlemi anlatmışlardır. Yazar kadınların anlattıklarından şu şekilde bahsetmektedir;

“... çok açık bir dille kocasına kavuştuğu zaman geçireceği aşk sahnelerini ve peydahlayacağı çocukları anlatmaya başladı... (s.164)”.

Yazarın aktarmış olduğu noktalardan hareketle köylerdeki erkek nüfusun ya ölmüş ya da çok uzun süredir askerde oldukları anlaşılmaktadır.

5.3.1.1. Sınıf Farklılıkları

İstanbul’da işgallerden dolayı azınlık ve Türk olmak üzere iki sınıf bulunmaktaydı. Bununla birlikte Türk halkı arasında da zengin, aydın kesim ve fakir, işçi kesim şeklinde bir ayırımı bulunmaktaydı. Zengin, aydın kesim iyi bir eğitim almış, genellikle kolejde okumuş, soylu, iyi bir aileye mensup, en az iki dil bilen, giyiminden hal ve hareketlerine kadar iyi bir sınıfa mensup olduğu belli olan kişilerdi. Fakir, işçi kesim ise, kadınlarının da büyük oranda çalıştığı, ağzı açık kalacak şekilde siyah bir çarşaf giyen, görgü kurallarına pek fazla hâkim olmayan, dinlerine bağlı, elleri çalışmaktan sertleşmiş kişilerdi.

Ellerinin aldığı durum üzerinden kendisinin mensup olduğu sınıfa bir gönderme yapan Halide Edib, manikürü gelmiş ellerini şu şekilde bahsetmektedir;

“...artık ellerim sosyete hanımlarının ince manikürlü elleri değil alelade çalışan bir kadının elleridir... (s.50)”.

Hatta yazar Anadolu’ya kaçarken İstanbul’da arandığı sırada tanınmamak için siyah çarşaf giyerek kılık değiştirmiştir. Ellerinin maniküründe kendisini tanımlarından bile korkmaktadır. Yazar İstanbul’da tanınmamak için yaptığı rolden şu şekilde bahsetmektedir;

“...Bu sınıf halkın tavrını ne kadar iyi taklit ettiğimi düşünerek koltuklarım kabarıken... Sigara biter bitmez fıstık külahını açarak içindekileri yiyip kabuklarını yere tükürmeye başladım...Bu ona benim Halide Edib olmadığım kanısını vermiş olacak ki yüzünü yine denize çevirdi... (s.50)”.

Özellikle bu sınıfın halkı ifadesiyle yazar, fakir-işçi kesimle arasındaki farkı vurgulamaktadır. İstanbul'dan Dahiliye Nazırı olan İzzet Paşa ile Bahriye Nazırı Salih Paşa Ankara'ya gelirlerken yazara hediyeler getirmişlerdir. İzzet Paşa yazarı gördüğünde söylediği cümleden yazarın İstanbul'daki yaşamından çok farklı bir halde olduğu şu cümlelerden anlaşılmaktadır;

“ — Zavallı Hanımefendi, ah zavallı Hanımefendi, diye izhar ettiler. Seslerindeki bu acıma bana biraz fena geldi, çünkü, benim Anadolu'ya gelişim ve bu harekete katılım, mukaddes bir gaye için ateşte yanmaya razı olanların zihniyetine uyuyordu. Benim için, içinde bulunduğumuz tehlikeler ve çektiğimiz zahmetler acınacak değil, şeref verecek bir vaziyetti. Fakat samimiyetlerine inandığım için hislerimi belli etmeden:

— Lütfen bana acımayınız, bu hayatı kendim seçtim, dedim. İstanbul'dan bana bisküviler, çikolatalar, kolonyalar ve beyabana çekilmiş olan medenî bir kadına verilecek şeyler getirmişlerdi... (s.118)”.

cümlesindeki “medenî bir kadın” ifadesiyle bölgede bulunan kadınların durumu ile bir tezatlık oluşturduğuna gönderme yaparak, sınıfsal farklılıklara değinmiştir.

Türk ordusunun en büyük destekçilerinden biri Ankara'daki Hilal-i Ahmer'in kadınlar şubesi Kız Muallim Mektebi idi. Burada İstanbullu ve Ankaralı kadınlar bulunmaktaydı. Gerçekleştirilen iki toplantıdan sonra, Ankara'dan daha fazla kadına ulaşmak için gazeteye ilan verme önerisinde bulunan İstanbullu kadınlar, Ankaralı kadınlardan tepki almıştı. Ankara kadınları bekçi ile her eve haber vermeyi teklif etmişlerdi (s. 124). Bunun en büyük sebebi Ankaralı kadınların okuma-yazma bilmemesi ve maddi imkânsızlıklar sebebiyle gazete ulaşımın zor olmasıydı.

Kadınlardan “İstanbullu ve Ankaralı kadınlar” olarak bahseden yazar, bariz bir sınıf farklılığı ortaya koymaktadır. Burada bahsi geçen İstanbullu kadınları yazar; iyi eğitim almış, memur ya da mebus karısı, modern kişiler olarak tanımlamaktadır. Öte yandan Ankaralı kadınlar okuma-yazma bilmemektedir. İstanbullu kadınlar yapılan toplantılarda gazete okumayacak durumda olan kadınları aralarında istemediklerine değinmişlerdir (s. 124). Kendi aralarında sınıfsal farklılıklar sebebiyle, savaş zamanında bile anlaşmazlıklar yaşamışlardır. İki grup arasındaki köprüyü yazar kurarak toplantıların gerçekleşmesini sağlamıştır.

Yazar kitapta, gerçekleşen toplantıda kadınların oturma sırasından şu şekilde bahsetmektedir;

“...Ön sırayı İstanbul kadınları işgal ediyorlardı. Hepsi iyi giyinmiş, bir kısmı genç ve çok güzeldi. Bunlar İstanbul’da nutuk vermiş olduğum kadınlardan başkaları değillerdi. Onların arkasında Ankara kadınları, en arkalarda da bana büyük bir heyecan veren köylü kadınlar vardı. Ömrümde hiçbir dinleyici bu kadınların vermiş olduğu şeref ve gururu bana hissettirmemiştir... (s.125)”

Toplantıda bile sınıfsal farklılık oturma biçimlerine göre gözler önüne serilmektedir. Ankaralı kadınları küçük gören İstanbullu kadınlar en ön sıralarda yerlerini almışlardır. Bu toplantıda en fazla yardımı Ankaralı kadınlar yapmıştır.

Yazar, Sakarya Meydan Muharebesi bittikten sonra buradaki köyleri dolaşım yerleşim yerleri ve halkın durumu hakkında raporlar hazırlamıştır. Hava oldukça soğuktur. Burada gezerken yazarın giymiş olduğu kıyafet köylü ile arasındaki sınıfsal farklı açık bir biçimde göstermektedir. Yazar kitapta şu şekilde bahsetmektedir;

“...Ekim ayı çıkmadan, bütün Sakarya vadisinde her damla su donmuştu. Köylüler arasında, sırtımda deri kürkle dolaşırken fena hâlde utanırdım. Ellerimin ve ayaklarımın donması, bu kabahat hissini biraz giderirdi... (s.156)”

5.3.1.2. Kadınların Coğrafyası

Yazar’ın İstanbul’daki kadınlardan iki sınıf şeklinde bahsettiği görülmektedir. Bu ayırım 5.2.1.1. Sınıf Farklılıkları bölümünde verilmiştir. Zengin, aydın kesim iki dil bilen, kumaşlardan dikilmiş elbiseler giyerken, fakir, işçi kesimin elleri çalışmaktan sertleşmiş durumdadır. Halk arasında dolaşarak gözlemler yapan Halide Edib, özellikle kadınların “anlamasalar bile” memleket meseleleriyle alakalı gösterdikleri tutumu şu şekilde anlatmaktadır;

“... erkeklerden daha hassas olduklarına inandım. Hepsi birden tehlikeyi anlamıştılar. Çünkü onlar, siyasi sebepleri anlamasalar bile, yurtlarının tehlikeye girmesine karşı derhal isyan ediyorlardı...”

“...çok konuşmamakla beraber, Türk kadınları hislerini kudretle ifade ediyorlardı... (s.12)”

Kadınların, söz ile bir şey ifade etmeden beden dilleri, mimik ve hareketleriyle bile hissettiklerini ifade edebildikleri anlaşılmaktadır. Yazarın İstanbul’da seyahat ederken kullandığı toplu taşıma araçlarından biri de vapurdur. Vapurda gördüğü siyah çarşafılı, peçeleri kalkık işçi kadınların yüzlerinden ve hareketlerinden Türk milletinin muhtemel akıbetini en çok onların hissettiğini aktarmıştır.

İzmir'in işgaliyle alakalı halkı bilinçlendirmek için yapılan ilk miting Fatih'te gerçekleşmiştir. Bu mitingde yine dikkati çeken unsur şu şekildedir;

"...Kalabalığın ortasında askerler ve zabıtlar vardı. Onların etrafında çoğu genç olmak üzere, siyah çarşaflı kadınlar vardı... (s.22)".

Kadınlar halk arasına karışmış, hatta miting alanı olan Fatih Belediyesi önünde kadın erkek karışık bir biçimde mitingi dinlemek için toplanmışlardır. 1919 yılı Eylül ayında King-Crane Komitesi İstanbul'a gelmiştir. Komite, şikâyetleri dinleyerek bunları Paris Barış Konferansı'nda dile getirecektir. Trakya temsilcileri yazardan toplantıda tercümeyi sağlamasını rica etmişlerdir (s. 37). Yazar iyi eğitim almış, soylu bir ailenin kızıdır. Darülfünun'da ders veren yazar, toplantılarda Türkçe-İngilizce spontane tercümanlık yapacak kadar iyi derecede yabancı dil bilgisine sahiptir. Süleyman Nazif Bey'in bu toplantı için analık et demesinden, yazarı kendilerine bir yol gösterici, bir büyük gibi gördükleri de çıkarılabilmektedir.

İstanbul'dan başlayan kaçış yolculuğunun Ankara'da son bulduğu bilinmektedir. Ankara'ya vardıklarının ertesi günü, Ankaralı kadınlar yazarı ziyarete Kalaba köyüne gelmiştir. Buradaki kadınlar yazara savaş hakkındaki düşüncelerini çok basit ve net bir biçimde ifade etmektedirler. Yazarın, kadınların söylemlerinden çıkarımı tam anlamıyla bir bölgecilik anlayışıdır. Kadınlar, yazar düşüncelerini şu cümleler anlatmışlardır;

"...biz de memleketimizin iyiliğini isteriz. Fakat niçin Ankara'da, İstanbul, İngilizlerin elindedir diye ümitsiz bir savaşa giriştik? Biz onları yenip dışarı atabilir miyiz? Ankara'nın yarısı Çanakkale'de şehit oldu. Ne faydasını gördük. Bırakın her yer kendi hesabına dövsün... (s.82)".

Kadınların Millî Mücadele'deki yeri oldukça önemlidir. Yazar, öküz arabalarıyla taşınan cephanelerin, arabaların kullanılmaz duruma geldikleri durumlarda kadınların sırtında taşıdığını aktarmıştır. Aynı zamanda kadınlar tarafından ekip biçilen ürünler, cephedeki askerlere gönderilmektedir. Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Büyük Taarruz için Afyonkarahisar'daki karargâha çağırılan yazar, buraya geldiğinde kadınların çok büyük ilgisi ile karşılaşmıştır. Boynuna sarılıp, yanaklarını öpen kadınları yazar şu şekilde tanımlamaktadır;

"...Bu zaferin temellerinin kendileri olduğunu hissetmeyen bir grup... (s.175)".

Millî Mücadele başarısının temelinde kadınların desteğinin yattığını bu düşüncesi ile vurgulamaktadır. Öte yandan Beylikköprü'deki kumandanın küçük oğlu ile yazar arasında geçen konuşmada küçük bir erkek çocuğunun bile kadınları ne denli küçük görüp aşağıladığı acı bir şekilde görülmektedir. Bilindiği üzere özellikle belli yaş grubundaki

çocukların, ebeveynlerinin davranışlarına özenmesi, bu davranışları taklit etmeleri sıkça görülen bir davranıştır. Buradan yola çıkarak çocuğun, bu ve benzeri davranışlara çevresinde maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu da kadınların toplumdaki yeri çocuğun kurduğu şu cümleler ile gözler önüne serilmektedir;

“...— Ben askerlere istediğimi yaparım. Evde de annemle kardeşlerime tıpkı babam gibi emir veririm...

— Büyük ablamı bile döverim. O kahpe...

— Ablana böyle söyleyemezsin.

— Ama o benim sahici kardeşim değil. Annemin üvey kızı. Zor işleri o görür. Takunya giyer. Üstü başı partaldır... (s.162-163)”.

Eğirdir gölü kenarındaki bir köyde Şebben isimli kadının evine misafir olan yazar, Şebben'den Kara Hüseyin'e olan aşkı ve ona duyduğu özlemle alakalı pek çok anlatı dinlemiştir. Hatta bunları İsmet Paşa'ya anlattığında, Paşa kendisine bunu bir hikâye yapmasını önermiştir. Paşa, yazardan Şebben'in hikâyesini ve kadınların sevdikleri erkeklerle ilgili anlattıklarını dinledikten sonra yazara şunu söylemiştir;

“...Orduda kumanda ettiğim yüz bin askerin her birinin evinde bir Şebben olduğunu bilmiyordum. Bu kadınlar bana eşeklerinin üstünde birer bohça gibi görünürlerdi... (s.164)”.

İsmet Paşa'nın bu cümleleri ile Türk kadınına adeta sırtta olan bir yüke benzettiği görülmektedir. Romanda ismi geçen bir diğer kadın da Gül Hanım'dır. Gül Hanım rüyasında Hz. Ali'yi gördükten sonra tüm ailesini bırakıp orduya katılmak için Erzincan'daki kumandana gitmiştir. O da Gül Hanım'ı Akşehir'deki karargâha göndermiştir. Fakat yazarın aktarımına göre kıyafeti şu şekildedir;

“...kafasına acayip beyaz bir örtü sarmıştı. Burnu ağzı kapalıydı. Gözlerinde siyah gözlük vardı... (s.168)”.

İsmet Paşa giyiminin bugüne uymadığını şu cümlelerle açıklamaktadır;

“...— Kıyafeti bugüne uymuyor. O garip maskenin arkasında konuşurken insana tuhaf bir his geliyor. Söyle onu başından çıkarırsın. Hastahane de ona bir yer bulamaz mısın? Yahut Tetkik- i Mezalim işlerinde kullanamaz mısın? ... (s. 169)”.

5.3.1.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Halide Edib Anadolu'ya kaçarken Çal köyünde kalmıştır. Akşam köyün kadınları yazarı, görmeye gelmişlerdir. Millî Mücadele'den yakınan köylü kadınlar, köyde erkek nüfusunun azaldığından şikâyet etmektedirler. Bu durum kadınların koca bulamamalarını da etkilemektedir. Öyle ki yazar, Isparta/Eğirdir bölgesinde kaldığı köyde de azalan erkek nüfusa şu cümleyle dikkat çekmiştir;

"...O köyde, şimdi hiçbirinin yaşı yetmişten aşağı olmayan yirmi erkek bulunuyordu... (s.163-164)".

Öte yandan Eğirdir Gölü'nün yanındaki köyde yaşayan kadınlar, yazara eşlerine duydukları özlemi anlatmışlardır. Yazar kadınların anlattıklarından şu şekilde bahsetmektedir;

"... çok açık bir dille kocasına kavuştuğu zaman geçireceği aşk sahnelerini ve peydahlayacağı çocukları anlatmaya başladı... (s.164)".

Yazarın aktarmış olduğu noktalardan hareketle köylerdeki erkek nüfusun ya ölmüş ya da çok uzun süredir askerde oldukları anlaşılmaktadır.

5.3.1.4. Beslenme

Romanda öne çıkan gıda maddeleri; ekmek, yoğurt, yumurta, peynirdir. Öte yandan Samandıra köyünde kendisine, kaldığı evde Türk kahvesi ikram edilmiştir. Romanda sık sık Mustafa Kemal Paşa'nın da Türk kahvesi içtiğine değinildiği görülmektedir. Millî Mücadele döneminde yoksulluk olmasına rağmen Türk kahvesi bulunabilmesi şaşırtıcıdır.

Anadolu'ya kaçış yolculuklarında Tepeören'e varmadan yağmur bastırmıştır. Bu sebeple yol üzerindeki bir okulda gece dinlenmişlerdir. Burada gece yatmadan önce yazara başının altına koyması için Mülazim Bekir isimli asker tarafından bir torba verilmiştir. Yazar torbayı aldıktan sonra taş zannettiği şeylerin aslında "asker tayını" olduğunu görmüştür (s. 64). Asker tayını, askerlere savaş dönemlerinde karne ile verilen erzaklardır. Ekmeğin bile karne ile verilmektedir. Öte yandan ekmeklerin yenemeyecek kadar sert olduğu anlaşılmaktadır.

Kütahya-Eskişehir Savaşı'nın kaybedilmesinden sonra Eskişehir'den çekilme emri verilmiştir. Yazar tren istasyonunda gördüğü manzarayı şu şekilde anlatmaktadır;

"...Etrafları eşya ve çocukla doluydu. Hepsinin elinde bir tava bulunduğunu gördüm. Ömrümde insanların bu kadar tava kullandıklarını ilk defa görüyordum... (s.136)".

Maddi açıdan ele alındığında, tavanın herkes tarafından ulaşılabilir bir ürün olmadığı anlaşılmaktadır.

5.3.1.5. Hastalıklar

Sivrisineklerden bulaşan sıtma hastalığı geçirimsiz zeminlerde yeraltı sularının yüzeye çıkması sonucu oluşan bataklıklarda Ankara ve Sincan civarında yoğun olarak bulunmaktadır (Tuğluoğlu, 2008, s. 353). Yazar 1920 yılında var olan bir sıtma salgınından bahsetmektedir. Romanda değindiği noktaların, 2019 yılında dünyada başlayan Covid-19 salgını ile benzerlikleri şaşırtıcı biçimdedir. Yazar sıtmaya tutulduğu zamanı şu sözleriyle anlatmıştır;

"...Ankara'da âdeta bir istilâ hâlinde olan tehlikeli bir sıtmaya hiçbirimiz tutulmadık diye seviniyorduk. Fakat, ben Suriye'de en kötü şekilde sıtmalara tutulmamış olmama rağmen, burada, en tehlikelisine yakalanmıştım. Sokağa çıktığım zaman, bana ayağımın altında toprak ve etrafındaki ağaçlar sallanır gibi gelirdi. Yatağa yattığım zaman, çarpıntı ve yüksek ateşten bitik bir hâle düşerdim. (...) cibinlik de benim için bir hapisane olmaktan çıkmış gibiydi... (s.106)".

1920 Aralık ayında Kalaba köyünde çocuklarda da ishal salgını başlamıştır. Yetişkinlerin ise zatürre hastalığı baş göstermiştir (s. 111). Yazarın uğramış olduğu Anadolu köylerinden biri olan Çandır'ın kaymakamı Salih'in yazara şikâyetleri arasında sıtma hastalığı da bulunmaktadır. Su kaynaklarının bulunduğu yerlerin sivrisineklerin üremeleri için elverişli bir alt yapı oluşturduğu düşünülürse, bölgede dizanteri hastalığı da olabilir. Aralık 1921'de Akşehir'de de dizanteri ve sıtma olduğundan bahseder. Dizanteri bilindiği üzere temiz olmayan su kaynaklarından geçmektedir. Bu bağlamda kaldığı yerleşim yerlerinde temiz su kaynaklarına erişiminin kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır.

5.3.2. Ekonomik Coğrafya

Halide Edib, Anadolu'ya giderken Dudullu köyüne de uğramıştır. Dudullu günümüzde İstanbul'da bir semttir. Fakat romanın geçtiği tarihlerde henüz köy olarak karşımıza çıkan Dudullu'nun ekonomik açıdan da fakir olduğu anlaşılmaktadır. Yazar siyahi bir arabacı ile Samandıra köyüne ulaşmaya çalışırken yolda Dudullu köyüne uğramıştır. Samandıra'ya vakit kaybetmeden devam edilmelidir. Fakat siyahi arabacı,

Samandıra'da İngiliz askerleri olduğundan yola devam etmek istememektedir. Dudullu'da yola devam etmek için bir vasıta arayan yazar, katır bile bulamamıştır. Bu durum, aslında köylünün at, eşek, katır vb. gibi köy halkının gündelik hayatta sıkça kullandığı binek hayvanlarının bile olmadığını göstermektedir.

Samandıra köyüne vardıklarında, köyde uygun bir eve geçene kadar karakolun kalan yazar, ekonomik olarak acı bir noktaya şu şekilde değinmektedir;

"...— Arkadaşlar, karnım aç, dedim.

O sabah, saat altıda Mahmure Abla'nın bana vermiş olduğu bir fincan çaydan sonra ağzıma hiçbir şey koymamıştım. Hepsi birden yerlerinden fırladı. Biraz sonra hepsinin elinde birer siyah ekme somunu, yanıma geldiler. Her biri kendi ekmeğini kabul ettirmek istiyordu. Güldüm:

— Bana bir dilim kesiniz, dedim ve tabii, kumandanları kesti.

Ekme yutulamayacak kadar katıydı. Bu adamlar, ellerine sadece böyle ekme verebilen bir hizmete kendilerini vermişlerdi. Kendi kendimden âdeta utandım..."

Samandıra köyünde oldukları düşünüldüğünde, köy sakinlerinden de istemedikleri anlaşılmaktadır. Bu noktada köylülerin de durumunun iyi olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Mehmet Çavuş isimli kişi Anadolu'ya silah kaçırmaktadır. Samandıra köyünden Tepeören'e giderken yolda yazara Anadolu'ya nasıl silah kaçırdığını ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır. Buradan aslında Anadolu'nun işgal döneminde dahi yeterli silahı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu yetersizliğin en büyük sebebi şüphesiz maddi yetersizliklerdir

Halide Edib ve beraberinde Anadolu'ya kaçanlar, Hendek'teyken Geyve'ye trenle gitmeye karar vermişlerdir. Fakat Geyve'ye gitmek için Adapazarı'na geri dönmeleri gerekmektedir. Bölgede ulaşım açısından bir sıkıntı olduğu ve en yakın tren istasyonunun Adapazarı'nda olduğu anlaşılmaktadır. Ankara'daki Ziraat mektebinin meclis binası olarak kullanılmaktadır. Mecliste gerçekleşen toplantı sırasındaki durumu aktaran yazarın;

"...oturacak kadar sandalye bile yoktu... (s.89)".

sözlerinden de anlaşılacağı üzere maddi imkansızlıklardan dolayı yeterli sandalye bile bulunmamaktaydı. Bir diğer örnek şu şekildedir;

"...Büyük zorluk, yazı makinesindeydi. Çünkü, parça parça ve kırıktı. Ben de yalnız bir tek parmakla yazabiliyordum. Vesikaları makineyle yazmak çok güçtü. Bazan, altı sayfayı sekiz saatte yazabiliyordum. Arkam da son derece ağır dururdu... (s.90)".

Halide Edib karargâhtaki askerlere hediyeler getirdiğinde Eskişehir'de Madam Tadia otelinde kalmıştır. Sıtma hastalığı geçirdiği için sırtı çok ağrıyan yazar yaylı bir

yatakta yatma hayalindedir. Kalaba köyünden Ankara'daki karargâha yardımcı olarak gelen Fatiş de burada yanındadır. İstanbul'da yaşamış olan yaylı bir yatağın hayalini kurarken Fatiş;

"...O da ne demektir?... (s.120)".

diye yazara sormuştur. Kalaba köyünde yaşayan Fatiş'in yaylı yatak biçimini bilmediği anlaşılmaktadır. Buradan da köylerde henüz yaylı yatağın bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Halide Edib'e Millî Mücadele döneminde sık sık arkadaşlık eden Yoldaş'ın otel odasında aynaya saldırdığını aktaran yazar, köpeğin ilk kez ayna gördüğünü de belirtmiştir. Ankara'da yazarın kaldığı bölgede ayna olmadığı sonucu çıkarılabilir. (s. 121)

Yazar, varlıklı bir aileye mensuptur. Bu sebeple İstanbul'da yaşadığı hayatı içerisinde yaylı yataklarda yatabildiği, kuş tüyü yastık gibi günümüzde bile bir lüks emaresi olarak bilinen ürünlere erişimi bulunmaktadır. Ekonomik olarak Anadolu'dan çok üst bir konumda yaşadığı anlaşılmaktadır.

Hilal-i Ahmer vasıtasıyla Ankara'da toplantılar yapılarak kadınlardan orduya yardım olarak para toplanmıştır. Buradan aslında ordunun durumunun ne kadar kötü olduğu gözler önüne serilmektedir. Çünkü yazar ordunun yardımı sadece Ankara'da bulunan Hilal-i Ahmer'den gördüğüne değinmiştir. Tüm Anadolu'nun bekası için canla başla uğraşan ordunun sadece buradan destek görebiliyor olması oldukça üzücüdür. Diğer bölgelerden destek görmemesinin en büyük sebebi maddi imkânsızlıklardır.

Cepheye gitmek için trene binen yazar, trenlerin kömür yetersizliği sebebiyle odun ile çalıştığına değinmiştir.

Oysa o tarihlerde trenler kömürlü biçimdedir. Maddi imkansızlardan dolayı odun kullanılmaya başlanmıştır. Maddi imkânsızlıkların sadece bununla da kalmadığı şu cümleyle;

"...Oturacak yerler hep tahta, pencereler kırık. Her yer tahtakurusuyla doluydu... (s.142)".

sözleriyle aktarmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi'nde gönüllü olarak görev alan yazar, cephedeki maddi imkansızlıklara şu cümleyle dikkat çekmektedir;

"...Yunanlıların yirmi bir uçağı vardı. Bizim bir uçağımız vardı, onun da benzini eksik, makinesi bozuktu... (s.148)".

Yazarın değindiği uçağın Görsel 5.5.'teki uçak olduğu düşünülmektedir;

Görsel 5.5. *Büyük Taarruz'dan önce Türk havacılarını ziyaret eden Halide Edib Cephne Tayyare Bölüğü Komutanı Yüzbaşı Fazıl Bey ile, 1922 (<https://tr.pinterest.com/>)*

5.3.3. Kültürel Coğrafi Görünüm

Kültürel coğrafya görünüm, doğal coğrafya mekânlar ile kültürün bir sentezidir. Diğer bir deyişle insan yapısı ya da insanlar tarafından değiştirilen mekânların birleşimidir. Kültürel coğrafya görünüm maddi ve maddi olmayan kültür olarak ikiye ayrılmaktadır. Maddi kültüre mimari, şehir görünümü, yollar kısaca insanların yarattığı gözle görünür unsurlar örnek verilebilir. Maddi olmayan kültüre dil, din, gelenek ve görenek, ses, koku gibi tüm insanlarla berabere paylaşılan öğeler örnek verilebilir (Tümertekin ve Özgüç, 2006, s. 104). Bu bağlamda, Türk'ün Ateşle İmtihanı kitabında maddi ve maddi olmayan kültürleri oluşturan mimari, giyim-kuşam, gelenek ve görenekler incelenmiştir.

5.3.3.1. Mimari

İzmir'in işgaline tepki olarak mitinglerden biri Sultan Ahmed Meydanı'nda gerçekleştirilmiştir. Yazar meydana bulunan Sultan Ahmed Camii'nin minarelerini;

"...mavi boşluğa yükselen, ilâhî bir sanatkârın elinden çıkmış beyaz neylere... (s.24)".

benzetmiştir. Yazar, Kemaleddin Sami ile Anadolu'ya kaçmak için görüştüğünü aktarmıştır. Bu kaçış sırasında gerek olduğunda kalınması planlanan yerlerden biri Üsküdar Sultantepe'de bulunan Özbekler Tekkesi'dir (s. 40). Yazarın hakkında tüm yurttan arama kararı olan yazar, İstanbul'dan Anadolu'ya kaçarken Köselers isimli bir köyde konaklamıştır. Yazar, Köselers köyünde kaldıkları evden şu şekilde bahsetmektedir;

"...Büyük bir bahçenin ortasındaki evin kapısında durdu. Bir asma altından geçerek eve girdik. Tam bir köy evi... (s.66)".

Eserde karargâh olarak kullanılan yerden biri Ankara'danın kuzeyinde bulunan sırtlardan birinin tepesine yapılmış taş bir binaydı. Bu binadan yazar şu şekilde bahsetmektedir;

"...yeni hükümeti ve yeni Cumhuriyeti yaratacak bina... (s.83)".

Bu bina İttihatçıların, Ziraat Mektebi olarak kurdukları yerdi. Karargâhın sol tarafında bulunan vadide de Nümune Çiftliği bulunmaktaydı. Ziraat Mektebi olan bu bina günümüzde Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü binası olarak kullanılmaktadır. Yazar Ankara'da kaldıkları Nümune Çiftliği, bir diğer adıyla Çoban Çiftliği/Okulu Sultan Abdülhamit tarafından yaptırılmış ilkokuldur. Görsel 5.6'da bahsedilen okul yerleşim şekli ve bina yapıları açısından görülmektedir ([http-6](http://6)).

Ziraat mektebinin sol tarafında bulunan vadide ise Nümune çiftliği ve çiftliğe ait binalar bulunmaktaydı. Mektepte okuyan öğrenci olmadığı için binalar boş halde idi. Halide Edib ve Dr. Adnan burada kalmaktadır.

Görsel 5.6. Nümune Çiftliği

(<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/FKA/id/3280/>)

Halide Edib, Sakarya Meydan Muharebesi sonrası Tetkik-i Mezalim heyetindeki görevi sebebiyle Sakarya vadisinde tetkike çıkmıştır. Burada bulunduğu yerlerden biri de Sivrihisar yolu üzerindeki Mülk köyüdür. Yazar bu köyden şu şekilde bahsetmektedir;

“...Sivrihisar yolunda en büyük köy Mülk’tür. Anadolu’ da böyle bir köyün bulunduğunu aklımdan geçirmezdim. Bağları, bahçeleri, iki üç katlı taş binaları vardı. Bu defa orası dinamitle yıkılmıştı... (s.155)”

Sivrihisar Mülk köyü günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Yazarın köyle alakalı düşüncelerinde, Millî Mücadele döneminde Anadolu’daki köylerin Mülk köyüne nazaran fakir ve bakımsız olduğu anlaşılmaktadır.

Yazar Yunanlıların İzmir’den çekilirken, bazı evlerin ve iki kilisenin altına dinamit yerleştirip bunları patlattıklarını aktarmaktadır. Bu iki kilise Aya Tria ile Foti kiliseleridir. Bu iki kilise de günümüze kadar ulaşmamıştır.

5.3.3.2. Giyim-Kuşam

Romanın geçtiği tarihlerde kadınlarda kara çarşaf, erkeklerde daha çok fes, takım elbise gibi kıyafetlerin kullanıldığı bilinmektedir. Yazar, Bebek'te oturduğu evine gitmek için ulaşım aracı olarak vapuru sıklıkla kullanmaktadır. Vapurda gördüğü kadınları kıyafetleri üzerinden şu şekilde anlatmaktadır;

"...Birinci mevkideki bütün çekişmeleri çok soğukkanla seyretmiş olan ben, güvertedeki vaziyet karşısında da çileden çıkmaya başladım. Burada, umumiyetle, siyah çarşaf, fakat peçeleri kalkık işçi kadınlar otururdu. Bir şey söylemezlerdi. Bana daima aralarında yer verirlerdi. Fakat bu dıştaki sessizliklerine rağmen, Türk milletinin muhtemel akıbetini en çok onların hissetmemiş olduğunu sezdim... (s.13)".

Halide Edib'in dönemle alakalı bu aktarımından, İstanbul'da yaşayan insanların kıyafetlerinden mensup oldukları sınıfın rahatlıkla anlaşılabilirdiği görülmektedir. Öte yandan kadınların peçelerini kalkık bir şekilde kullanmalarının da bu sınıfa ait bir özellik olduğu anlaşılmaktadır.

Yazar ve eşi Dr. Adnan Anadolu'ya giderken kılık değiştirmek zorunda kalmışlardır. Bunun sebebi İstanbul Hükümeti tarafından hain ilan edilip idam cezasına çarptırılmalarıdır. Dr. Adnan, hoca kılığına girmiş (beyaz sarık, siyah cübbe), yazar ise hoca karısı kılığına (eski bir siyah çarşaf) girmiştir. Tanınmamak için kılık değiştiren yazarın söylediği bir ifade dikkat çekmektedir;

"...Hoca karılarıysa gözlerini örtmezler. Bizimkiler, etraftan beni gözlerimden tanıyacıklarından korkuyorlardı... (s.46)".

Burada adı geçen kadınların giyiniş stillerine göre hangi sınıfa mensup oldukları anlaşılmaktadır. Aynı zamanda zengin, aydın kesime mensup kadınlar kumaşlardan dikilmiş elbiseler giymektedirler. Yazar romanda bu durumdan şu şekilde bahsetmektedir;

"...Kahvaltı ederken Didar'a bana mümkün olduğu kadar çabuk, hemen arkamdaki paçavralardan kurtulacak bir esvap temin etmesini söyledim.

— Sen onu bana bırak, dedikten sonra, hemen pazara fırladı. Koyu renk bir yünlü kumaş alarak ve Sultantepe'si'nde tanıdığı –o aralık Ankara'da bulunan– bir genç terziyi getirterek beraberce dikmeye başladılar..."

Sakarya vadisinde tetkik için köyleri gezerken yazar bir kürk giydiğinden de bahsetmektedir. Köylü yiyecek ekmek dahi bulamazken kendisinin kürk giymesi dikkat çekici bir ayrıntıdır.

5.3.3.3. Gelenek ve Görenekler

Sakarya iline bağlı Hendek'ten geçerlerken uzaktan bir çalgı sesi duyulmuştur. Biraz sonra erkes düğünü olduğu anlaşılan gelin alayında, gelin arabasına buyur edilen yazar, gelinin ablasının durmadan laterna çaldığını belirtmiştir (s. 75). Laterna, kolu çevrilerek alınan, sandık biçiminde bir org türüdür. Fakat burada daha çok Kafkas kökenli olmaları sebebiyle, Çerkeslerin kullandığı Akordeon enstrümanından bahsedildiği dşnlmektedir. Yazar karşılaştığı bu durumdan şu şekilde bahsetmektedir;

“...Karşımızdaki birkaç arabadan kulağıma bir çalgı sesi geldi. Arabanın etrafını Çerkesler almıştı.

Biri: — Çerkes düğünü, dedi.

İki atlı arabamıza yaklaştı ve:

— Gelin arabasına binmek istemez misiniz, diye sordu. Benim arabalarına gitmemi o kadar candan istiyorlardı ki, dayanamadım, gittim. Gelinle ablası orta yaşlıydılar. İki de hlleriyle, tavırlarıyla güzeldiler. İki genç kız gibi fıkırdaşıyorlardı. Onlara karşı bir anne gibi davranmaya çalıştım. Bu, onların hoşuna gitti. Gelinin ablası durmadan laterna çalıyordu. Athlar durmadan canbazca hareketler yapıyor, kadınlar da boyuna çığlık atıyorlardı. Her beş dakikada bir, iki atlı arabayı durduruyor ve mendil istiyordu. Gelinin hep laterna alan ablası bana:

— Siz misafirsiniz, ne olursunuz söyleyin şunlara da gitsinler başımızdan. Siz söylerseniz, hatırınızı kırmazlar, dedi.

— Ne olursunuz, gelmeyin bir daha, dedim. Szm dinlediler, çekildiler. Böylece kadınlar sayısız mendil vermekten kurtuldular... (s.75-76)”.

Mendil geleneği günümüzde halen daha devam etmektedir. Günümüzde mendilin yerini beyaz renkli zarflar almıştır.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Turist rehberleri turlarda, turistler ile en fazla etkileşimde bulunan kişilerdir. Gezilen yer ile alakalı tüm bilgileri turist rehberleri aktarmaktadır. Bu bilgiler içerisinde gezilen yerin tarihi, fiziki ve beşerî coğrafya unsurları, gelenek ve görenekleri, yemekleri, örf ve adetleri gibi çok çeşitli konular bulunmaktadır. Bu konular için anlatı hazırlanırken turist rehberleri, pek çok kaynaktan yararlanmaktadırlar. Yararlandıkları kaynaklar arasında edebi eserler de bulunmaktadır. Turist rehberlerine anlatımlarında en çok yardımcı olan bilim dallarından biri coğrafyadır. Edebi romanlarda anlatılan mekânlar da coğrafya biliminin birer parçasıdır. Bu anlamda turist rehberlerinin yapmış oldukları anlatımlar coğrafya biliminin de konularını oluşturan unsurlar ile kesişmektedir. Edebi eserler, okuyucuyu adeta oturdukları koltuktan alıp kitap içerisindeki coğrafyada bir gezintiye çıkarmaktadır. Turist rehberleri de eserlerde anlatılan bu unsurlardan yararlanarak turistleri gerçek dünyada gezintiye çıkarmaktadırlar.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular ışığında turizmde kullanılabilecek rotaların ve turist rehberleri için zenginleştirilmiş anlatıların oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak batı cephesinin tamamını kapsayan ayrıca tüm yurttaki 1919-1922 dönemine ait coğrafya görünümü açıklayabilecek bilgiler barındırması açısından Halide Edib Adıvar'ın Türk'ün Ateşle İmtihani adlı eseri seçilmiştir. Bu eser adeta Türk milletinin coğrafya ve mekân ile yoğurulmuş şeklidir. Türk'ün Ateşle İmtihani romanı, 1919-1923 arasındaki dönemini anlatmaktadır. Roman, Halide Edib Adıvar tarafından kaleme alınmıştır. Romanda yazarın serüveni;

- İstanbul'dan Anadolu'ya kaçıışı
- Ankara'da Milli Mücadele çalışmalarına katkı sağlaması,
- Eskişehir Kütahya Savaşında Eskişehir'de Hilali Ahmer hastahanesinde hastabakıcı olarak çalışması,
- Ankara'da Milli Mücadele çalışmalarına katkı sağlamaya devam etmesi,
- Anadolu'da Sakarya Meydan Muharebesi'nde onbaşı olarak cephede görev alması,
- Tetkik-i Mezalim şubesinde Yunan ordusunun arkasında bıraktığı tahribatları rapor etmesi,
- Büyük Taarruz'dan sonra İstanbul'a dönmesi ile son bulmaktadır.

Halide Edib yaklaşık iki yıl süren bu serüveninde batı cephesinin dört bir yanını gezmiştir. Çevresinde gördüğü her şeyi şeffaf bir biçimde anlatmıştır. Bu araştırma Millî Mücadele dönemi Türkiye'nin tarihi coğrafyasına ışık tutması açısından önemlidir. Bu çalışmada Türk'ün Ateşle İmtihanı romanından hareketle Kurtuluş Savaşını kapsayan savaş alanları turizmine yönelik bir/birkaç rota oluşturulmuştur. Ayrıca döneme ait coğrafi görünümünden hareketle turist rehberleri için zenginleştirilmiş anlatı geliştirilmiştir. Millî Mücadele dönemine ait turların ve tarihi kaynaklar dışında anlatıların sınırlı olduğu Türkiye için, turizmde yeni bir gelişimin temelini oluşturacak başlangıç çalışmalarından biridir. Bu çalışma turist rehberlerinin zenginleştirilmiş anlatılar ile gezilen bölgenin coğrafyasında insanları eserinde anlatılan döneme götürerek, Millî Mücadele dönemi ve savaş alanlarının daha derinden anlaşılmasına katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Diğer yandan turizmde savaş alanları destinasyonlarına daha fazla merak uyandırarak bölgeye gelecek turist sayısını artırılması, destinasyonun gezi güzergâhlarına eklenmesine yol göstermesi açısından da oldukça önemlidir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden tümevarımsal, yorumlayıcı, betimsel bir analiz çeşidi olan coğrafya merkezli okuma yöntemiyle incelenmiştir. Çünkü coğrafya, içerisinde bulundurduğu tarihi, bitki örtüsü, siyasi yapısı, fiziki ve beşerî özellikleri ile romanlarda geçen mekânı oluşturmaktadır.

Türk'ün Ateşle İmtihanı romanında, kadınların değersiz sayıldığı bir dönemde vatani için cephede görev alan Halide Edib'in kadınların savaşta yaşadıklarına da ışık tutmaktadır. Yazarın değimiyle kadınlar erkeklerin yanında bu dönemi en derinden hisseden kesimdir. Cephede görev alan erkekleri evlerinde bekleyen kadınlar, eşlerinin hasretini çekmektedirler. Bunun yanı sıra öküz arabalarının yetersiz geldiği durumlarda cephaneleri sırtlarında cepheye taşıyarak orduya yardım etmektedirler. Yoksulluktan dolayı yiyecek zor bulan ordunun imdadına yine kadınlar yetişmektedir. Tarlalarında hasat ettikleri ürünleri işleyerek orduya taşımaktadırlar. Ankaralı kadınlar Çanakkale Savaşı'nda çok fazla kayıp verdikleri için her bölgenin kendi adına savaşmasını istemektedirler. Yine aynı kadınlar İstanbullu kadınlar ile birleşerek ordu için para toplamaktadırlar. Cephede, karargâhta orduya yardım eden kadınlar ise; Halide Edib Adivar, Fatma Çavuş, Gül Hanım'dır.

Romanda yoksulluk ön plana çıkan bir diğer unsurdur. Yoksulluk Millî Mücadele döneminde pek çok unsuru etkilemektedir. Bu unsurlar; beslenme, hastalık ve ulaşımdır. İlk olarak İstanbul'dan Anadolu'ya kaçarken yazar ulaşımın güvenlik ve yoksulluk

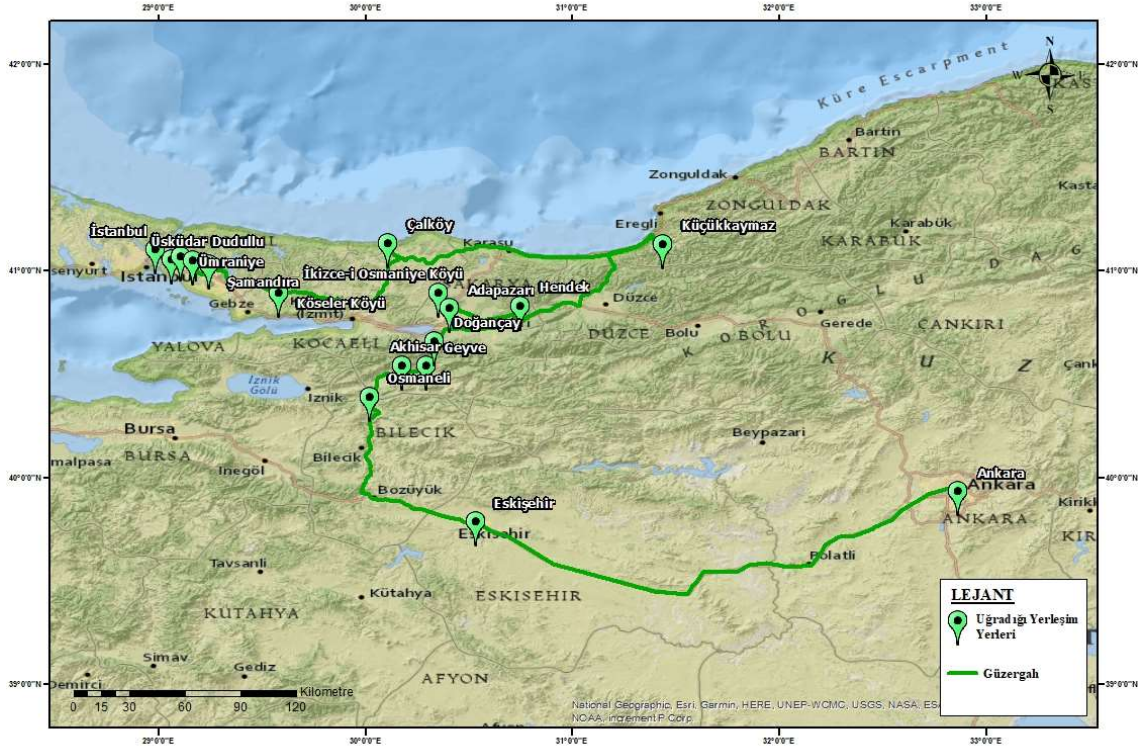
sebepleri ile uzun sürdüğünden bahsetmektedir. İstanbul'dan Sakarya'ya sekiz günde gelebilmişlerdir. Buraya kadar geçtiği köylerde yoksulluk çok fazladır. Yazar Sakarya kadar hamam ve rahat yatak yüzü görmediğine değinmiştir. Yoksulluktan dolayı beslenme ürünleri özellikle kırsal yerleşim yerlerinde oldukça sınırlıdır. Genellikle ulaşılabilen ürünler; ekmek, yoğurt, peynir, Türk kahvesi, çay ve yumurtadır. Lüks olarak sayabileceğimiz ürünler köfte ve sardalyadır. Besin maddelerine sınırlı erişim kötü beslenmeyi, düşük bağışıklık sistemini de beraberinde getirmektedir. Besin yetersizliğine ek olarak hijyen açısından da sağlıklı olmayan kırsal yerleşim yerlerinde hastalıklar olduğu görülmektedir. Romanda ishal, sıtma ve dizanteri hastalıkları öne çıkmaktadır. Özellikle sıtma hastalığının aynı Covid-19 gibi bir salgın olarak tüm yurttaki etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yoksulluğun etkilediği bir diğer unsur ise ulaşımdır. Yurttaki ulaşım için otomobil, tren ve binek hayvanlar kullanılmaktadır. Çoğunlukla ulaşım aracı bulunamadığı için bekleme süresi çok fazladır bu sebeple de ulaşım çok uzun sürmektedir. Millî Mücadele'nin Kâbe'sinde, karargâhlarda bile yoksulluktan dolayı mevcut bina yapıları farklı amaçlarla kullanılır hale getirilmiştir.

Sınıf farklılıkları romanda İstanbullu zengin, aydın kesim ve fakir, işçi kesim, muhtarlar, ağalar ve köylüler arasında öne çıkmaktadır. İstanbullu zengin, aydın kesimde kadınlar dahil kolejde eğitim almış, en az iki dil bilen, kumaştan özel olarak dikilmiş elbiseler giyen, sosyal davranış kurallarına hâkim kişilerdir. Fakir, işçi kesimde ise bazı kadınların çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu kesim dinlerine oldukça bağlı, sosyal davranış kurallarını pek bilmeyen grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Köylerde muhtar ve ağaların bakımlı evleri bulunmaktadır. Yazar genellikle gezdiği yerlerde bu tip evlerde kalmaktadır. Kaldığı evlerde genellikle köylü kadınlar onu ziyarete gelmektedir. Buradan da köylülerin evlerinin misafir ağırlayabilecek durumda olmadığı anlaşılabilir.

Tetkik-i Mezalim heyetinin yapmış olduğu tetkikler Yunanlıların yapmış olduğu tahribatı da gözler önüne sermektedir. Köylerde dinamitlerle evleri patlatmış, içlerinde insanlar varken diri diri yakmışlardır. Köylü kadınlar da Yunanlıların en çok zulmüne uğrayan kesimdir.

Bulgulara dayalı olarak geliştirilmiş rota ve zenginleştirilmiş anlatı aşağıda verilmiştir.

İstanbul'dan Anadolu'ya Kaçış sürecine ait güzergâh şu şekildedir: İstanbul'da Üsküdar, Yalnızselvi (Ümraniye)köyü, Dudullu köyü, Samandıra köyü, Tepeören köyü, Köseler köyü, Çal köyü, Küçük Kaymaz köyü, Ermişe köyü, İkizce-i Osmaniye, Adapazarı, Hendek, Doğançay, Geyve, Bilecik'te Lefke (Osmaneli), Eskişehir ve Ankara şeklindedir.

Harita 6.1. İstanbul'dan Anadolu'ya Kaçış

Güzergâhı anlatmaya başlamadan önce İstanbul'dan bahsetmek doğru olacaktır. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte yurttaki işgaller hız kazanmıştı. 1919'da özellikle İstanbul'daki İngiliz ve Fransız askerinin varlığı gittikçe artmaktaydı. İşgal güçlerinin askerleri yollarda bile arabaları durdurarak kimlik kontrolü yapmaktaydılar. İstanbul'daki azınlık halk, Türk halkına baskılarını gittikçe arttırmıştı. Türkler vapurda, sokakta sürekli olarak rahatsız ediliyorlardı. İstanbul'da azınlık ve Türk halk olarak sınıfsal bir ayrımın yanı sıra Türkler arasında da iyi eğitim almış, en az iki dil bilen, işgal yıllarında bile kişisel bakımından ödün vermeyip manikür yaptırmaya devam eden zengin-aydın kesim ve okuma-yazma bilmeyen ya da çok az bilen, elleri çalışmaktan nasırlaşmış, dinlerine bağlı fakir-işçi kesim bulunmaktaydı. Kıyafetlerinde bile bu farklılık bariz biçimde belliydi. Zengin-aydın kesim kumaşlardan diktirdikleri elbiseleri kullanırlardı. Fakir-işçi kesim ise siyah bir çarşaf giyer ve ağız

kısımlarını açıkta bırakırlardı. İstanbul'da yurttan artan işgallere tepki olarak mitingler düzenleniyordu ve bu mitinglerde konuşmacıların hayati riskleri bulunmaktaydı. Haklarında 'ÖLÜM' yazılı afişler bastırılmıştı. Yurdun dört bir yanında aranıyorlardı. Mitinglerde de konuşmacı olarak bulunan Halide Edib Adivar, Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'da toplanmak için yapmış olduğu çağrı ışığında Anadolu'ya kaçmak üzere yola çıktı. İstanbul'dan Ankara'ya kadar olan kaçıışları 16 Mart-2 Nisan 1920 tarihleri arasında gerçekleşti. Yalnız Selvi (Ümraniye) köyü, Dudullu köyü, Samandıra köyü, Tepeören köyü, Köseler köyü, Çal köyü, Küçük Kaymaz köyü, Ermiş köyü, İkizce-i Osmaniye ve Adapazarı/Sakarya'ya sekiz günde ulaşılmıştı. Aslında yolculuk günümüz şartlarına göre oldukça uzun sürmüştü. Bunun sebebi ulaşım araçlarının azlığı, yoksulluk ve güvenlik sorunuydu. Ulaşımın yanı sıra bu bölgedeki yoksulluk gıda maddelerine de yansımıştı. En kolay ulaşılabilen gıda maddeleri oldukça temel ürünlerdi. Bunlar; ekmek, yoğurt, peynir ve yumurtaydı. Yalnız ilginçtir ki, Samandıra'da kaldığı muhtarın evinde kendisine Türk kahvesi ikram edilmişti. Diğer yandan İstanbul'dan Ankara'ya gelen misafirler hediye olarak çikolata, bisküvi getirirlerdi. İstanbul'da bu denli bolluk varken aynı dönemde köylerde durumun bu kadar içler acısıydı.

Halide Edib, ancak Sakarya'ya vardığında hamam ve rahat bir yatağa kavuştuğundan bahsetmiştir. Yoksulluklardan dolayı Halide Edib, sekiz gün boyunca yıkanmamıştır. Günümüzde de düşünüldüğünde bu oldukça uzun bir süredir. Yoksulluk. Ankara'yı da vurmuştur. Karargâh binası olarak eski Ziraat Mektebi kullanılmaktadır. Halide Edib de bu mektepte okuyan çocukların kalmaları için yapılmış olan Nümune Çiftliği'nde kalmıştır. Millî Mücadele'nin Kâbe'si olarak geçen Ankara'da bile maddi imkânsızlıklardan dolayı mevcut bina yapılarının değerlendirilerek farklı amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan yoksulluklardan dolayı doktorun kolay bulunamaması ve dönemin olumsuz şartları sebebiyle Ankara'da Millî Mücadele döneminde karşılaşılan hastalıklar; sıtma, çocuklarda ishal ve yetişkinlerde zatürredir. 1920'li yıllarda sıtma, Covid-19 gibi bir salgın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ankaralı kadınlar savaştan en çok yakınan kesimler arasındadır. Çanakkale Savaşı'nda da çok fazla kayıp veren Ankara, Millî Mücadele döneminde bölgecilik yapmaktadır. Kadınların herkesin kendi bölgesi için savaşması yönünde bir önerisi bile vardır. Öte yandan ordu için toplanan maddi yardımda en çok katkıyı Ankaralı kadınlar vermiştir. Bu maddi yardım Hilal-i Ahmer'in kadınlar şubesi tarafından toplanmıştır. Toplantıya İstanbullu, Ankaralı ve köylü kadınlar katılmıştır. Bu toplantıda sınıf

farklılıkları baş göstermiştir. İstanbullu kadınlar toplantıya daha fazla kişi katılsın diye gazete ilan vermek isterken, Ankaralı kadınlar bunun yerine bekçi ile her eve haber gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine İstanbullu kadınlar gazete bile okuyacak kadar okuma-yazma bilmeyenlerle aynı ortamda bulunmak istemediklerini dile getirmişlerdir. Savaş gibi tüm yurdu etkisi altına alan, tarihi derinden etkileyen bu zorlu dönemde bile kadınlar arasında sınıf farklılıklarının ağır bastığı görülür.

Buradan sonra Anadolu'da Bulunduğu Yerlere ait güzergâh şu şekildedir; Eskişehir, Ankara/Polatlı/Duatepe, Sivrihisar, Kösebağ, Gecek, Aziziye, Beylikköprü, Ankara, Sivrihisar, Isparta/Eğirdir, Ankara, Kayseri/Akşehir, Afyonkarahisar, Dumlupınar, Uşak, Manisa/Alaşehir/Salihli, Nif (İzmir Kirazlı köyü), İzmir'dir. Bu yerler Harita 6.2.'de verilmiştir.

Harita 6.2. Anadolu'da Bulunduğu Yerler

Düzenli ordunun kurulmasından sonra kazanılan ilk savaş Birinci İnönü Muharebesi'dir. Bu muharebe kazanıldıktan sonra Halide Edib Hilal-i Ahmer'in gönderdiği hediyeleri askere vermek için Eskişehir'e gelmiştir. Burada Madam Tadia otelinde kalmıştır. Ankara'da sıtma olduktan sonra Halide Edib'in sırtı çok ağrımaktadır. Zengin bir aileden gelen Halide Edib, yaylı bir yatak özlemi kurmaktadır. Fakat

umduğundan daha da fazlasını bulur. Savaş zamanında hâlâ aktif olarak misafir ağırlayan bu otelde, kuş tüyünden doldurulmuş şilteler vardır. Yoksulluğun diz boyu olduğu bu dönemde, insanlar yiyecek ekmek bile zor bulurken böyle bir otelin olması şaşırtıcıdır. Geçen zorlu günlerden sonra Halide Edib'e rüya gibi gelmiş olsa gerek. İkinci İnönü Savaşı'nda Ankara'da olan Halide Edib, orduya para toplayarak yardımda bulunmuştur. Kütahya-Eskişehir Savaşı geldiğinde 2 Haziran 1921'de Eskişehir'e gelen Halide Edib Hilal-i Ahmer hastanesinde hastabakıcı olarak görev almıştır. Burada görev aldığı sürede gördüğü manzaraları asla unutamayan Halide Edib, askerlerin içler acısı durumuna çok üzülmüştür. Bu dönemde de yine Madam Tadia otelinde kalmıştır. Savaş kaybedildikten sonra Ankara'ya geri dönerken Halide Edib tren istasyonunda ellerinde tavalar olan pek çok insan görmüştür. Halide Edib, bu kadar çok tava kullanıldığını görünce oldukça şaşırmıştır. Savaş zamanındaki yoksulluktan dolayı bu kadar tava kullanıldığını görmek ona farklı gelmiştir.

Ankara/Alagöz/Polatlı/Duatepe Halide Edib'in Sakarya Meydan Muharebesi'nde memur olarak bulunduğu yerdir. Burada da yoksulluk öne çıkmaktadır. Alagöz'de bulunan karargâh bile buradaki ağalardan Türkoğlu Ali Ağa'ya ait bir çiftlik evidir. Savaştan sonra Tetkik-i Mezalim heyetinde göreve başlayan Halide Edib, Yunanlıların tahribatını rapor etmek için bölgeyi gezmeye başlamıştır. Bu sayede böyledeki tahribatlarla ilgili bilgimiz vardır. Çekirdekler ve Üzümbeyli köyü en fazla hasara uğrayan yerlerdendir. Çekirdekler köyünde, köylüler evlerinin içerisindeyken diri diri yakılmış, kadınlar Yunanlılar tarafında zulme uğramış, hayvanları bile götüremedikleri için öldürmüşlerdi. Çekirdekler köyündeki yirmi beş evden sadece üçü kalmıştı. Köylü yıkıntıların ve küllerin arasında aile fertlerini aramaya çalışıyor, kadınlar isyan ediyorlardı. Sakarya vadisinde bulunan ismi bilinmeyen Tatar köyünü ise Yunanlılar tarafından Rus olarak saydıkları için hiç dokunulmamıştı. Çocuklar okula gidiyor, kadınlar hiç yorgun görünmüyordu. Buradaki insanların hayatları hiçbir şey yokmuş gibi devam ediyordu. Öte yandan aynı vadede bulunan Sivrihisar Müлк köyündeki iki-üç katlı taştan yapılmış evler dinamitlerle patlatılmış, köy yerle bir edilmişti. Köylüler yiyecek bir şey bulamadıkları için tarlalardaki otları kaynatıp yemek yapmaya çalışıyorlardı. Yemeklerine koyacak tuzları bile yoktu.

Konya/Akşehir Millî Mücadele'de ordunun Aziziye'den sonraki karargâhıdır. Bu bölgede yine kadınlar ön plana çıkmaktadır. Isparta/Eğirdir'de kadınlar Ankaralı kadınlar gibi erkeklerin cepheden çok uzun süredir gelemediğinden yakınmaktadırlar.

Halide Edib ile her konuşmalarında savaşa lanet ediyor, savaş yüzünden köydeki evlenecek erkek sayısının azaldığından yakınıyor ve savaşın bir an önce bitmesini istiyorlardı. Erkekler cephede savaşıırken, kadınlar da köylerinde hayat mücadelesi veriyorlardı. Bilindiği üzere Isparta Göller bölgesinde bulunmaktadır. Bu sebeple burada sık sık depremlerin olduğu bilinmektedir. Bir örneğini de Halide Edib Isparta'da Hilal-i Ahmet hastanesinde kaldığı sırada yaşamıştır. Hatta duvarda duran saz bile kafasına düşmüştür. 1922'de bu depremlere verilen bir örnek olması ilginçtir.

Halide Edib Kayseri'deki yetimhanede tetkiklerini yaparken 24 Ağustos 1922 günü Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı bir telgraf ile Büyük Taaruz ve sonrasındaki yolculuğu başlamıştır.

Karargâha gitmeye çalışan Halide Edib'in karşısına çıkan en büyük zorluk ulaşımıdır. 27 Ağustos 1922 günü Konya Akşehir'deki karargâhta olan Halide Edib, ulaşım sıkıntısı sebebiyle tren bulamamıştır. Buradan bulduğu bir vasıta ile Afyonkarahisar'a ulaşırsa da yaşadığı sıkıntı yüzünden çok zaman kaybetmiş ve karargâha yetişememiştir. Taarruz hızlı bir biçimde ilerlemektedir. Taarruz devam ederken Tetkik-i Mezalim heyetiyle birlikte yol üzerinde uğradıkları yerlerde yaptıkları incelemeler sayesinde; Dumlupınar, İskehanlar köyü, Elvanlar, Manisa/Alaşehir-Salihli, İzmir, Bursa hakkında da bilgimiz vardır. Buralarda öne çıkan nokta ne yazık ki Yunanlıların tahribatlarıdır. Çünkü buralarda Yunanlılar yakıp yıkarak geri çekilmeye devam etmişlerdir.

Dumlupınar o tarihlerde ilkel bir köydür. Yunanlılar buradaki evleri de yakıp yıkmış, kadınlara zulmetmişti. İskehanlar ve Elvanlar köyleri de yakılıp yıkılmış durumdadır. Halk tamamen şuurunu kaybetmiş bir biçimde etrafta dolaşmaktadır.

Manisa Alaşehir'e geldiklerinde de Yunanlıların her yeri yakıp yıktığını görmüşlerdir. Etrafta yanık insan eti kokusunu vardı. Sarıkız madensuyunun memleketi olan Alaşehir'deki karargâhta, insanlar madensuyu havuzlarında vakit geçirirdi. Anadolu köylerinde banyo çok zor bulunurken, buradaki karargâhta oda içerisinde hamam olduğu bilinmektedir. Hamam burada banyo anlamında kullanılmış olabilir.

Manisa Salihli'ye geldiğimizde tahribat oldukça fazladır. Sekiz bin binadan sadece birkaç yüzü kalmıştı. Burada köylü kadınların yüce sevgisi, o kadar zulme rağmen hâlâ Halide Edib'i en iyi şekilde misafir etmeye çalışmalarından anlaşılıyordu. Kendilerine yapılan onca zulme rağmen yine de dimdik ayakta durmaya çalışıyorlardı. Salihli'den sonra Nif ve 9 Eylül 1922'de İzmir'e gitmişlerdir. İzmir'de de Yunan tahribatı

hız kesmeden devam etmektedir. Ermeni mahalleleri ateşe verilmiş, üstelik yangını söndüremesinler diye itfaiye hortumlarına bile zarar verilmişti. Aynı zamanda bölgede bulunan önemli binalarında altına dinamit koyarak patlatmışlardır. Bu binalara örnek olarak Aya Trio ve Foti kiliseleri verilebilir. Bu tahribat sebebiyle iki kilise günümüze ulaşamamıştır.

Halide Edib'in dönüş yolculuğu Harita 6.3. Eve Dönüş'te şu şekilde verilmiştir;

Harita 6.3. Eve Dönüş

Büyük Taarruz'un kazanılmasından sonra işgalcilerin bölgeden çekilmesi ile Bursa derin bir nefes almıştır. Halk bu zaferi gece yaralarına kadar sokaklarda kalarak, etrafta amaçsızca dolaşarak kutlamaktadır. Buradan sonra Halide Edib Ankara ve İstanbul olarak sonlanmıştır. Millî Mücadele dönemi başarı ile sonuçlanmış ve evine geri dönmüştür.

6.1. Öneriler

1. Turizm alan yazınında oldukça yeni bir araştırma yöntemi olarak karşımıza çıkan coğrafya merkezli okuma ile gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı edebi kaynaklar incelenerek, elde edilen bulgular ile anlatı zenginlikleri oluşturulabilir.

2. Edebi eserlerden coğrafya merkezli okuma yöntemi ile elde edilmiş bulgular ile aynı edebi eserin herhangi bir analiz yöntemi uygulanmadan çıkarılan özetinin turist rehberlerinin anlatımlarında kullanılarak, turistlerin duygu durumları üzerindeki etkisi ölçülebilir.

3. Gelecek çalışmalarda coğrafya merkezli okuma yöntemi kullanılarak, bir veya birden fazla eserden elde edilen çalışmalar ile bir güzergâh ve anlatı zenginliği oluşturulabilir. Oluşturulan güzergâh ve anlatının kullanıldığı turlara katılan turistler ile deney-kontrol grubundan oluşan çalışmalar yapılabilir.

4. Turist rehberlerine edebi eserlerden yola çıkılarak hazırlanmış anlatı zenginliği örnekleri üzerine düşünceleri ölçülebilir. Anlatı zenginliği hazırlanmış konu/bölge/ülke bazında bir anlatı hazırlanması istenip, sonrasında hazırlanan örnek anlatıyı okutarak iki anlatı arasındaki fark ölçülebilir.

5. Turist rehberleri coğrafya merkezli okuma tekniği ile hazırlanmış olan anlatı zenginliği örneklerini turlarında rahatlıkla anlatımlarına ekleyerek, gidilen yerin tarihi coğrafyasını turistlere anlatırken daha da ilgi çekici hale gelmesini sağlayabilirler.

6. Turist rehberleri, çalışmada belirtilen yerleşim yerlerinden kendi güzergahlarına uyanları alarak örnek bir güzergâh oluşturabilirler. Bu güzergâh üzerinde belirtilen yerlerle alakalı verilmiş olan bilgileri kullanarak anlatımlarını zenginleştirebilirler.

KAYNAKÇA

- Adıvar, H. (2014). *Türkün Ateşle İmtihanı*. (1. Sürüm E-Kitap). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Ağlargoöz, O. (2016). Sormak Ya Da Sormamak: Yönetim ve Organizasyon Alanında İlginç Kuramsal Katkı Arayışı ve Araştırma Sorusunun Rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 71 (2), 517-541.
- Atatürk, M. K. (2017). *Nutuk*. (Yenilenmiş 3. Basım). Edirne: Ceren Yayıncılık.
- Alaeddinoğlu, F. ve Aliğaoğlu, A. (2007). Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2), 215-225.
- Aliğaoğlu, A. (2008). Savaş Alanları Turizmi İçin Tipik Bir Yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı. *Milli Folklor Dergisi*, 20 (78), 88-104.
- Atay, L. ve Yeşildağ, B. (2010). Savaş Alanları ve Turizmi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 65-72.
- Aktaş, Ş. (1992). *Halide Edip Adıvar. Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri içinde*, 11, 60-65, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Akın, R. (2008). *Kurtuluş Savaşı Tarihi*. (1. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 368-388.
- Bryon, J. (2012). Tour Guides as Storytellers–From Selling To Sharing. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12 (1), 27–43.
- Burğaç, M. (2018). Gediz Taarruzu ve Sonuçları. *International Journal of History*, 10 (1), 47-60.
- Çay, A. M. (2009). Tarih, Cepheler ve Muharebeler. *Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi*, 1-12.
- Choi, S. S. (2016). A Study on Effect of Tourism Storytelling of Tourism Destination Brand Value and Tourist Behavioral Intentions. *Indian Journal of Science and Technology*, 9 (46), 1-6.
- Coşkun, S. (2010). Sezai Karakoç'un Şiirleri Üzerinde Edebiyat-Medeniyet-Coğrafya İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 5 (1), 843-885.

- Çakar, K. (2017). *Bir Hüzün Turizmi Destinasyonu Olan Gelibolu Yarımadasını Ziyaret Eden Turistlerin Motivasyon ve Deneyimlerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, B. ve Toksöz, D. (2020). Turist Rehberliğinde Hikayeleştirme ve Mekânların Tüketimi, *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 3 (1), 1-17
- Çimen, H. (2013). Turizm ve Edebiyat Etkileşimi Üzerine. *Karadeniz*, 5 (17), 79-85.
- Demirhan, H. (2019). Paris Barış Konferansı'nda (1919) Yunanistan'ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu'nun İşgal Kararının Alınması. *Asia Minor Studies*, 7 (2), 201-219,
- Doğaner, S. (2006). Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları. *Türk Coğrafya Dergisi*, 46, 1-21.
- Erdem, U. (2021). Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılma Süreci ve Meclisin Açılış Günü (23 Nisan 1920). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 31(2), 1055-1068.
- Eren-Gün, N. (2019). *Savaşın Parçaladığı Toplumlar Arası Barış Paradigmasında Savaş Alanları Turizmi: Kars*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Foley, M. and Lennon, J. J. (1996). Special Issue: Dark Tourism. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 194-244.
- Garan, B. (2012). Coğrafya Merkezli Okuma Işığında Kadından Kentler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2012 Bahar (16), 87-111.
- Güreşir, S. K. (2015). İhanetin Mekânından Mücadele ve Kurtuluşun Mekânına: Nâzım Hikmet'in Kuvây-i Millîye Şiirlerini Coğrafya Merkezli Okuma Denemesi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (09), 133-143.
- Güngör, S. A. (2010). *Kurtuluş Savaşı Alanlarının Turizm Coğrafyası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hall, J. and Basarin, J. (2009). Battlefield Tourism in Turkey: Motives For Attendance at Anzac Day Commemoration in Turkey. *International Journal of Hospitality Management*, 29(2), 245-253.
- Harmancı, H. (2022). *Turist Rehberlerinin Millî Mücadele Dönemi Anlatılarını Zenginleştirmede Coğrafya Merkezli Okuma: Yaban Romanı Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Hartmann, R. (2014). Dark Tourism, Thanatourism, and Dissonance in Heritage Tourism Management: New Directions in Contemporary Tourism Research. *Journal of Heritage Tourism*, 9 (2), 166-182.
- Howison, S., Higgins-Desbiolles, F. and Sun, Z. (2017). Storytelling in Tourism: Chinese Visitors and Māori Hosts in New Zealand. *Anatolia*, 28 (3), 327-337.
- Ilgar, R. (2015). Mabetleşen Bir Mekân: Gelibolu Yarımadası Tarihi Savaş Alanları Turizmi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 13 (19), 1-20.
- Irmak, S. (1990). İkinci İnönü Zaferinin Sonuçları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 6 (17), 377-380.
- Kaçmaz, P. (2017). *Edebi Metinlerde Coğrafya Perspektif, Elif Şafak Romanlarının Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, O. (2006). *Ölüm Turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı Ziyaret Eden Turistlerin Ziyaret Motivasyonlarını Anlamaya Yönelik Bir Araştırma ve Sonuçları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, B. ve Ünlüönen, K. (2021). Turist Rehberlerinin Kültürel Miras Aktarımında Hikâye Anlatıcılığının Rolü. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), 2166-2179.
- Kalyoncuoğlu, Z. (2011). *Anadolu'da Kuva-yi Millîye'nin Oluşumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakoyunlu, S. (1995). Sakarya Meydan Muharebesi'nin Yankıları (Melhâmc-i Kübrâ Büyük Kan Seli veya Büyük Savaş Alanı). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11 (31), 89-105.
- Karaduman, F. (2006). *Çöküş ve Doğuş Atatürk Devrimi- Osmanlı İmparatorluğu'ndan Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ne*. (1. Basım). İstanbul: Günizi yayıncılık.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırma Dergisi*, 1 (1), 68-86.
- Kefeli, E. (2009). Coğrafya Merkezli Okuma. *Turkish Studies*, 4 (1-1), 423-433.
- Kılıç, B. ve Akyurt, H. (2011). Destinasyon İmajı Oluşturmada Hüzün Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 209– 232.

- Kırmit, Ö. F. (2021). Lozan'a Giden Süreçte Mudanya Ateşkes Antlaşması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (1), 145-162.
- Kollu, A. (1992). Büyük Zafer (Öncesi ve Sonrası ile). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8 (24), 481-560.
- Köroğlu, Ö. (2013). Turist Rehberlerinin İş Yaşamındaki Rollerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 91-112.
- Light, D. (2017). Progress in Dark Tourism and Thanatourism Research: an Uneasy Relationship with Heritage Tourism. *Tourism Management*, 61, 275-301.
- Mazman, H. Y. (2020). *Geleneksel 9 Kasım Etkinlikleri Kapsamında Nene Hatun Tarihi Milli Parkını Ziyaret Eden Katılımcıların Katılım Motivasyonlarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Maxwell, J. A. (2012). *Qualitative research design: An interactive approach*. (Edition 3). United States of America: Sage publications.
- Mutlu, C. (2019). Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun Havza'daki Faaliyetlerinin Milli Mücadele'deki Yeri. *Cedrus*, 7, 723-740.
- Okuyucu, A. ve Erol, F. (2018). Savaş Alanları Turizmine Yönelik Motivasyon, Duygu ve Deneyimler: Metristepe ve İnönü Şehitlikleri-Bozüyük Örneği. *Coğrafya Bilimler Dergisi*, 16 (1), 135-151.
- Özyurt Özcan, H. (2007). Osmaneli'ndeki Bir Rum Kilisesi'nin Düşündürdükleri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 16 (2), 27-47.
- Özçelik, A. (1991). Gediz Taaruzu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7 (21), 581-589.
- Özçelik, H. (2012). *Gelibolu-Waterloo Karşılaştırması Yoluyla Türkiye'de Keder Turizmi Potansiyeli Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, H. (2021). Coğrafya Merkezli Okuma Işığında Rıfat Ilgaz'ın Yıldız Karayel Romanı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 6, 38- 51.
- Özakman, T. (2005). *Şu Çılgın Türkler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ryan, C. (2007). *Battlefield Tourism: History, place and interpretation*. Oxford: Elsevier.

- Sarı, Y. ve Atanlar, A. (2019). İnönü İlçesinin Hüzün Turizmi Kapsamında İncelenmesi. E. Artvinli (Ed.), *II. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 57-67.
- Seaton, A. V. (1996). Guided by The Dark: From Thanatopsis to Thanatourism. *International Journal of Heritage Studies*, 2 (4), 234–244.
- Seaton, A. V. (1999). War and Thanatourism, Waterloo 1815-1914. *Annals of Tourism Research*, 26 (1), 130-158.
- Stone, P. (2012). Dark Tourism and Significant Other Death: Towards a Model of Mortality Mediation. *Annals of Tourism Research*, 39 (3), 1565–1587.
- Sharpley, R. and Stone, P. (2009). *The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism*. Bristol: Channel View Publications.
- World Tourism Organization. (1998). *Tourism: 2020 Vision A New Forecast from the World Tourism Organization*. (Second Edition) Madrid: Printed by World Tourism Organization.
- Tanrısevdi, A. ve Çavuş, Ş. (2003). Özel ilgi turizmi ve özel ilgi turizmi kapsamında Kuşadası ve çevresinde var olan potansiyel kaynaklar üzerine kuramsal bir inceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14 (1), 9-22.
- Taşkın, D. ve Koçak, S. (2010). Türk Yeli Atları. *Kocatepe Veteriner Dergisi*, 3 (2), 71-75.
- Tavukçu, İ. (2019). *Millî Mücadele’de İnönü Muharebeleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Tuğluoğlu, F. (2008). Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950). *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 32 (4), 351-359.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2016). *Beşerî Coğrafya; İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türker, S. (1997). *Birinci-İkinci İnönü Muharebeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu. (tdk.gov.tr)
- Tolga, Ö. ve Atay, L. (2016). Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Ziyaretçilerinin Profesyonel Turist Rehberlerinden Memnuniyetleri. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 572-591.

- Uğur, Y., Aslaner, S., Arlı, A., Düzenli, H. İ. ve Yücesoy, E. (2019). *Cumhuriyet Döneminde Ümraniye Şehirleşme, Toplum, Ekonomi ve Yönetim II*. İstanbul: Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları.
- Uluçen, T. (2011). Özel İlgi Turizmi: Kapsamı, Çeşitleri ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Uzun, E. (2014). *Savaş Alanları Turizmi Üzerine Coğrafya Bir Değerlendirme: Antep Savunması Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- United Nations World Tourism Organisation (UNWTO), (2020). Global Report on The Transformative Power of Tourism; a Paradigm Shift Toward a More Responsible Traveller’ Madrid, Spain, 5/1.
- Walter, T. (2009). *Dark Tourism: Mediating between the Dead and the Living*. R. Sharpley and P. Stone (Ed.), *The Darker Side of Travel: The Theory & Practice of Dark Tourism* içinde. Bristol: Channel View Publications, 39–55.
- Yeşildağ, B. (2010). *Savaş Alanları Turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
- Yeşildağ, B. ve Atay, L. (2011). Savaş Alanları Turizmi: Gelibolu Yarımadasına Gelen Ziyaretçilere Yönelik Bir Çalışma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (26), 267-280.
- Yeşildağ, B. (2020). *Savaş Alanlarında Algılanan Hizmet Kalitesi, Destinasyon İmajı ve Davranışsal Niyetler İlişkisi: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşildağ, B. ve Özkök, F. (2021). Savaş Alanlarında Algılanan Hizmet Kalitesi, Destinasyon İmajı ve Davranışsal Niyetler İlişkisi: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Örneği. *Journal Of Global Tourism And Technology Research*, 2 (2), 87-101.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23 (112), 7-17.

Zhnag, H. And Chow, Q. I. (2004). Application of Importance-Performance Model in Tour Guides' Performance: Evidence from Mainland Chinese Outbound Visitors in Hong Kong. *Tourism Management*, 25 (1), 81-91.

E- Kaynaklar

http-1: <https://wftga.org/about-us/what-is-a-tourist-guide/>

(Erişim Tarihi: 18.07.2022;)

http-2: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120622-2.htm>

(Erişim Tarihi: 19.07.2022)

http-3: <https://islamansiklopedisi.org.tr/birinci-dunya-savasi>

(Erişim Tarihi: 12.02.2022)

http-4: <http://pamukova.bel.tr/ilcemiz/pamukova-tarihi/>

(Erişim Tarihi: 29.06.2022)

http-5: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/alagoz-karargah-muzes>

(Erişim Tarihi: 02.07.2022)

http-6: <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/FKA/id/3280/>

(Erişim Tarihi: 16.05.2022)